

نایب رئیس - مادو قسم وکیل داریم یکی وکیلی که در مجلس بود و استعفا داده باید بگویند آنها اطلاع داد تا انتخاب کنند یا مجلس انتخاب کند دیگر وکلای هستند که نافرستاد اول انتخاب نشده اند اینها با هم فرق دارند .

حاج سید نصر الله - وکیلی که هنوز ملت انتخاب نکرده او با خود ملت است ولی چند نفر هستند که استعفا داده اند او را باید مجلس انتخاب نماید .

مخبر الملك - حالا که اختلافی پیدا شده بین نظامنامه انتخابات و نظامنامه داخلی باید باصل نسخه رجوع کرد گویا قلم چاپ شده باشد .

حاج محمد اسماعیل آقا - گویا چنین بوده که اگر کمتر از شش ماه با انتخاب جدید مانده باشد مجلس میتواند انتخاب نماید .

وکیل التجار - سابقه و کلیه هنوز انتخابات نشده باید جدا خواست که انتخاب بشوند .
آقامیرزا محسن - وزیر داخله که معین میشود باید از او خواست .

محقق الدوله - در خصوص نواقص و کلا باید رجوع بنظامنامه شود ولی يك مسئله هست که در خصوص وکیل زارعین و فلاخین چند ماه بنده زحمت کشیدیم ممکن نشد که يك هیئتی جمع شده وکیل انتخاب نمایند باید مجلس يك رای در این خصوص بدهد .

صديق حضرت - مراسلاتی در دفتر موجود است که بوزارت داخله نوشته شده و ایشان هم اعلان نوشتند و بیولاوات فرستادند حاضر نشدند پس فائده ندارد .

سیدالحکما - هر جایی که نایب الحکومه دارد باید از نایب الحکومه خواست که بوقت معین از هر دهی یک نفر را معین کرده بفرستد .

حاج سید نصر الله - در ورامین یعنی در امام زاده جعفر جمعی پیش من آمدند و گفتند ما اسم مجلس را می پریم شیخای آنجا تفنگ بروی ما میکشند معلوم است که حاکم نمیکند که انتخاب کنند .

حسام الاسلام - رئیس سلسله وجوه فلاخین وزارعین هستند که بانان بدهند اگر از آنها انتخاب نشود بی فائده است .

وکیل الرعایا - فرق است بین حکام که بعضی چیزی میگویند و بر وفق آن عمل میکنند و بعضی اظهار می کنند و بر خلاف آن رفتار میکنند باید بین این دو فرق گذارده و در آنچه میکنند و میگویند تحقیق شود فقط بقول آنها اعتماد نمیشود کرد .

حاج سید نصر الله - نوشته شود بوزارت داخله که تا فلان روز باید تقیصه و کلا انتخاب شود بیشتر از آن نمیشود مهلت داد .

آقامیرزا محمود خوانساری - يك نفر آمد وره آورد که مرا اهل بلوک شایویه برای وکالت انتخاب کرده اند من گفتم باید بموجب نظامنامه باشد بروید نزد حکومت رفت آقا کسی مسامحت با او نکرد حال آمده است خود را جزو انجمن اتحادیه طلاب کرده است .

نایب رئیس - حال این مطلب هم با اینجا ختم

شد که تقیصه و کلا بوزارت داخله نوشته شود که تأکید کنند انتخاب شوند (دو تلگراف از لاهیجان رسیده بود قرائت شد مشر بر امتناع آنها در ولایت بودن آنجا و تعطیل انجمن ایالتی در کیلان) .

نایب رئیس - عقیده مجلس در این خصوص چیست ؟
محقق الدوله - جواب داده شده بدفتر رجوع نمایند از مجلس رای گرفته شده که کیلان ولایت است نه ایالت .

حاج محمد اسماعیل آقا - تحقیق نایب الحکومت لاهیجان از اینجا می رود یا از رشت .

شیر سائل - من فرامین آنجا را دارم که از زمان آقا محمد خان حکومت لاهیجان از طهران میرفته است حالا اگر یکی دومی تریه از رشت رفته است ربط باین ترتیب ندارد .

حاج محمد اسماعیل آقا - ما سابق کار نمازیم در این دوره اخیر می خواهم ببینم حکومت از کجا میرفته است .

رئیس التجار - دستور العمل لاهیجان چطور نوشته میشود علیحده است یا جزو کیلان است این مسئله باعث افتخاش است جواب هر طور باید داده بشود بدهید .

حسام الاسلام - شما سازندگان را ولایت میدانید یا ایالت چنانچه آنروز محترم السلطه می گفتند با اینکه چند شهر دارد هر جا يك ولایت میشود چه ضرر دارد رای داده شده که رشت ولایت باشد اما با انجمن لاهیجان منافاتی ندارد آنجا هم يك انجمن داشته باشد بعلت اینکه لاهیجان با رشت حکایت میدری و معنی است زیر بار آنها نیروند باید انجمن داشته باشند .

رئیس التجار - آن روز رشت را ولایت کردند بجهت اینکه يك انجمن داشته باشد حالا هم میخواهد لاهیجان را يك ولایت قرار بدهید این ترتیب صحیح نیست .

محقق الدوله - ما نمیتوانیم در قوانین تصرف نموده و بر خلاف رفتار نماییم بموجب نظامنامه ایالتی رشت ولایت شد يك انجمن حق دارند دیگر نمیشود بر خلاف آن رفتار کرد .

آقا شیخ حسین - گفتند رشت ولایت است خیلی خوب ولی لاهیجان را میگویند چنانچه خیلی است حالا از این بدهید که آنها هم يك انجمن داشته باشند و اینکه میگویند بر خلاف است اینطور نیست مجلس خودش وضع قانون و ناسخ قانون است .
آقا سید حسن تقی زاده - اگر بنا بود هر جزئی در تحت يك قانون در آورند و مخصوصاً مذاکره شود دیگر مجلس محتاج وضع قانون نبود اگر اینطور باشد باید تمام شهرهای ایران همین گفتگو را بکنند از اول باید در مجلس این ملاحظه شود ببینید کدام يك انجمن لازم دارد کدام انجمن نمیخواهد آنروز گفتگو شد جواب داده شد در آن روزیکه این مطلب مطرح بود من جدا گفتم رشت ایالت است گفتند ولایت است و بجهت يك غلط اجباری در منظور اقدام حال رای داده شد که کیلان ولایت است نمیشود تغییر داد و اینکه میگویند فساد میشود اول این مطلب را باید ملاحظه کرد ولی بعد از وضع قانون دیگر نمیشود بواسطه یاقی گری آن قانونرا نسخ نمود هر کج

فساد میشود باید با قشون رفع کرد بموجب رای که داده شد لاهیجان حق انجمن ندارد اگر کیلان ولایت است که لاهیجان جزو است و اگر ایالت است باید همه جا انجمن داشته باشد
نایب رئیس - آخرو جواب این مطلب چه شده (جمعی گفتند که رای داده شده که ولایت است)

نایب رئیس - پس جواب داده شود که جواب همان است که از مجلس داده شده تلگرافی از شیراز رسیده بود قرائت شد مضمون آن مشر بود بر اینکه امنیت از اهالی سلب شده منشاء فساد و افتخاش انجمن اسلامی است که جمعی اسم خود را فدائی وطن گذاشته قتل میکنند سابقاً که از طرف بوزارت داخله حکم باخراج مفسدین شد حکومت ملاحظه نموده عیال مستضعفی هستیم که موجبات آسایش و رفاهیت ما فراهم آید .

نایب رئیس - بوزارت داخله رجوع شود .
وکیل التجار - بدو تحقیق از وکلای شیراز شود .

آقا سید محمد جعفر - مکرر صحبت شده در این خصوص باید از وزارت داخله امنیت آنجا خواست بکس تریه از طرف وزارت داخله نوشته شده بود که دو نفر را تبعید نمایند سواد کاغذ نظام السلطه هم پیش منست دیگر بعد از قوت مرحوم آتابک نمیدانم باز دوباره چه طور شد که اسباب قتل فراهم شده است . تلگرافی از اردوم بشوسط آقا سید حسن تقی زاده رسیده بود قرائت شد در این مضمون شرح صدمات وارده کرد اگر امرش رسیده تا کتون مفاسد رفع نشده فسون تهمانی اصلا مشغول فساد هستند آنجا باید گرفته شده هیچ حال میخواهند جاهای دیگر را هم بگیرند دیگر موقوف بهمت وکلای مجلس است اقبال السلطه مشغول قتل و غارت اهل خوی متحصن در تلگراف خانه مستضعفی قانون اساسی تبعید اقبال السلطه دخالت نمایندگان دولت متعجب در کبسون سرحدی .

آقا سید حسن تقی زاده - از اردوم هر روزه تلگراف می آید ولی در مجلس قرائت نمیشود همین مسئله تعریف ها کس عنوانی آن مجال را گویا راپورت هم بدولت داده شده عرض آن نیست آن روز که فرمان را رفت قرار شد فوج خسته و سوار فزون و قهرم برود بجهت اینکه فلان از قشون آذربایجان فایده حاصل نمیشود آنهم رفته است آنجا نشسته حتی راضی شده است که جیره آنها را هم خودش عیال بدهد و بعد با او حساب شود ولی ابتدا کاپیت و زوار اقدامی نکرده اند يك فوج از آذربایجان حرکت نکرده بود باقی حاضر بودند ولی جیره میخواستند آنرا هم خودش راضی شده که بدهد مهنه با يك نفر سرباز از اینجا حرکت نکرده و آنهم همانجا مانده بنده بوزیر جنک گفتم آن هم مسئله جیره را پیش کشیده گفتم خود من را فراموش است بدهد تا کتون يك نفر سرباز هم حرکت داده نشده .

سیدالحکما - خوب بوزارت جنک نوشته شود که جدا حرکت آنها را بخواهند .
آقا میرزا محمود خوانساری - از قراری که کشیدیم سواد شاسون را خواستند آصف الدوله گفته بود اینها پارسل خراسان بودند حالا شاید نروند فراق را خواستند بلکونیک نگذاشت چند صندوق قشنگ خواستند بفرستند بجهت الملك معطل همین کار است که گرایه اینها را نمیدهند (در این موقع آقابان کلارستان بمجلس آمدند)

آقا سید عبدالله مجتهد - این آقابان از

معرضین علمای کلارستان هستند و منظم هستند و رفته تقریر جناب آقا شیخ ابوالقاسم کلارستانی که مراتب تشکلات خود را از تمذیبات وارده از طرف اشرار آنجا که وابسته بنصر السلطه هستند داد قرائت شد از تمذیبات و مطالبی که با آنها وارد شده بود بی نهایت باعضای مجلس مقدس متأسف دست داد .

آقا سید حسین - علت اینکه سید هار هر روز بر تمذیبات خود میافزاید آنست که تا کتون هر چه از دست او تظلم سکرتند کسی رسیدگی نکند اگر تا کتون دریکه محل لافاقل مجازات داده میشود هرگز از این اتفاقات نپا ننداد .

اگر پس او را مجازات میدادند این طور نمیشد هر چه واقع میشود بمسامحه میگردد مسئله سالار مخم همین طور مانده سایر مطالب هم همین طور .

آقا ملا حسن وارث - مجلس از وزرا و کلا در صحیح الاسلام منعقد شد در مسئله سالار تحقیق شد پس از معلوم شدن که باید مجازات داده شود فراموش شد (مریضه از اهل تکابن در این خصوص قرائت شد تلگرافی نیز از مجال لانه قرائت شد)

آقا سید محمد جعفر - مکرر عرض کرده که دایره این فتنه کشیده خواهد شد علت آن معلوم است که هر چه مظالم عرض مینمایند و کسی بمرض آنها رسیدگی نمیکند روز بروز بدتر می شود آن روز شاه فرمودند کدام قانون از مجلس صادر شده که مجری نکرده حال همین را از وزرا بفرمائید که سید هار را حاضر نموده استعناق بشود پس از ثبوت مجازات داده شود .

آقا میرزا عماد - آقابان و کلا سید هار را معزول کردند تا کمی مثل معتد الدوله فرستاده شده بود خیلی خوب حرکت کرد این تحریکات را سید هار کرد اسناد معتبر هم پیش من حاضر است که مدال کم این تحریکات را او کرده است .

حاج محمد ابراهیم - بوزرا نوشته شد پنج روزه عمل را تمام کنید بخواستند فرضا يك ماه طول کشید و طوری نشد آنوقت چه باید کرد .

آقا شیخ یوسف - اینکه میگویند دولت همراه نیست مراد از دولت در اینجا همین وزرا و امنای درباری هستند و الا شخص شاه نهایت مسامحت را دارند .

آقا شیخ حسین - بنده در اوایل این مجلس امتناع کردم که مطالبیکه در اینجا گفته میشود به فاصله نیم ساعت بعرض های بونی میرسد چنانچه عرض سابقم رسید و من قسم خوردم آنچه صلاح است بگویم و امیدوارم این عرض من بشاه برسد هر حکم که از طرف شاه صادر میشود اول باید مقربین و نزدیکان سلطنت قبول نمایند تنها بگفتن و قسم خوردن بدون عمل نمیشود بالله مملکت از دست میرود باید همه وقت شخص اعلی حضرت بتمام گناشتگان سلطنت بفرمایند که دولت مشروطه شده است بآن طور رفتار نمایند .

حاج سید عبدالحمین شهبانی - عقیده بنده این است که این عرایض را بحضور های بونی برسانند تا بداند چه وضعی است و فرمایش آنروزی اعلی حضرت ما را بیش از اینها امیدوار داشته .
آقا ملا حسن وارث - ببینیم هر کس خیانت

میکند روز بروز ترقی میکند و هر کس امین است مثل مشیر الدوله خانه نشین میشود علاج این کار را باید کرد .

وکیل الرعایا - عقیده بنده این است که این شخص لایق هیچگونه امارتی نیست نباید تمام مناصب و مشاغل از او گرفته شود و مجازاتش بعد از رسیدگی و تحقیق داده شود .

آقا میرزا محمود خوانساری - آن روز که وکلا شرفیات حضور های بونی شده بودند اعلی حضرت های بونی فرموده بودند هر مطلبی دارید از خرد من بدون واسطه بخواهید از این مطلب مهم تر نداریم خوب است همین مطلب با سایر مطالب که تا حال مانده فهرست کرده از حضور های بونی درخواست شود .

آقا میرزا عماد - شش ماه تلگرافخانه از سید هار گرفته شود تمام بلاد امن میشود .

سیدالحکما - عقیده بنده این است که این شکایات حضور های بونی عرض شود اصلاح خواهد شد .

وکیل التجار - مدتی است که هر چه در اینجا مذاکره میشود از افتخاش ولایات بعرف میگردد و رفع نمیشود منتهی خیلی که سخت گیری میشود آن شخص را تغییر میدهند و کسی دیگری بجای او میگزارند باید مجادله اقدام کرد تا تحقیق شود هر کس خیانتش معلوم شد از تمام شئون خلق شده و آنوقت مجازات داده شود .

آقا سید حسن تقی زاده - بنده عرض میکنم هر کاری که کرده است گذشته است فعلاً کاری بکنید که بعد از این کاری نکنند اگر عکس این روزنامه های مجلس را بپلوی هم بگذاریم معلوم میشود که چیست این مسئله هم میرود روی مطلب دیگر مثل مسئله سالار مخم میشود اول آنها را درست کنید بعد باین مسئله بپردازید اگر بنا است بعرض گفتن تمام شود اقدام نکنید والا گوشش کپد تا بیک جایی منتهی گردد .

آقا شیخ ابراهیم - باید از شاه خواست و از وزرا خواست که اصلاح کنند .

حاج میرزا علی آقا - اینها مطالب جزئی است مطالب کلی که حضور های بونی شرفیاب شدیم خودشان فرمودند مملکت هرج و مرج شده علت آن است که قوانین از مجلس بیرون نیامده جواب عرض شد که قوه مجریه مخالفت دارد و ابتدا مجازات در این مملکت نسبت بعد اعلی حضرت توجه بوزرا فرمودند که شما هم کوتاهی میکنید بنشینید با هم يك فکری در امنیت مملکت بنمائید و مقصود شان این بود که در همان مجلس گفتگو شود عرض شد که در این مجلس نمیشود که بیونی از وزرا و کلا تشکیل شده بنشینند قراری بگذارند حال چند روزی میگردد که وزرا نیامده اند یا تردیدی در رای ملوکانه پیدا شده یا وزرا بتسامح گذرانده اند باید فهمید چه شده است (بالاخره در این موضوع خیلی صحبت شد آقا سید محمد مجتهد فرمودند که باید فردا وزرا را خواست و مطالب را با آنها فهماند و با همراهی آنها اصلاح این مطلب را از پیشگاه های بونی خواست و قرار شد شرحی از طرف مجلس بهیت وزرا نوشته شود که در روز دوشنبه مجلس آمده در این خصوص مذاکرات لازم بعمل آید)

مذاکرات روز یکشنبه ۲۹ رجب دارالشورای ملی
خلاصه مذاکرات شب ۲۸ رجب سید محمد تقی قرائت کردند .

شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد بعد از قرائت چندین فصل حاج احتشام السلطه که از بدو تشکیل این اساس مقدس بسمت وکالت انتخاب شده بودند و چندی بمأموریت تصفیة امور سرحدی اشتغال داشتند و این ایام بطهران آمده بود امروز بر حسب اجزاء مخصوص از طرف مجلس حضور بهم رسانیده عموم اعضای محترم مجلس مقدم ایشان را تبریک و تهنیت گفته صمیمانه تأییدات ایشان را خواستار شدند .

آقا میرزا فضلعلی آقا - از تشریف آوردن آقا احتشام السلطه کمال تشکر را داریم .

آقا میرزا محمود خوانساری - درود جناب حاج احتشام السلطه را بسمت وکالت عرض تشکر میکنیم .

آقا میرزا محسن - الحمد لله که بمقصود خود رسیدند و از تشریف آوردن ایشان بمجلس کمال تشکر را داریم آقا میرزا ابوالحسن خان وکیل شیراز که چندی بر حسب لزوم بفرنگستان مسافرت کرده و امروز بحمد الله سلامتی و خرمی بمجلس آمده بودند چنین اظهار داشتند روزیکه از اینجا میرفتم در خصوص بانک ملی سؤال کردم و گفتم اگر دوفرنگستان از من سؤال کردند که این ملت قیود که نامه جا حاضر بودند و از بدل جان و مال در راه ترقی مملکت و رفاهیت ملت نکته مضایقه روا نمیداشتند چه سکرتند و از سایرین اطمینان خواستم که حتی القوه کوتاهی نکنند در سفر اتخانه ایران بایکی از اهالی خارجه در خصوص ایران و استعراض آن از خارجه و مضار و مفاسد آن مذاکره شد و آن شخص بی اندازه يك چنین خیالی را مقمت میکرد و دلایل آن را هم بیان کرد و گفت چرا ملت خودتان تشکیل بانک نمی دهد در همین خصوص بنده لایحه نوشتم و بنوسط جناب تقی زاده فرستادم حالا می خواستم بدانم که این ترتیب بانک چه شد و چه اقدامی کردید اینها که شما می نویسید و می خوانید باین ترتیب بی خود است اصل مطلب را باید صحیح کرد شما اگر وکیل ملت هستید بشما اطمینان دارند پس گو آن عمه گفتگوهای شاد در این خصوص ؟

آقا میرزا فضلعلی آقا - اقدامات شده است .
آقا میرزا ابوالحسن خان - ایرانیان را دیگر جان بک رسیده است دو چیز لازم دارند یکی مالیه و یکی عدلیه از این چیزها که نوشته می شود هیچ قائمه ندارد تا بول نباشد هیچ کار پیش نخواهد رفت .

آقا میرزا فضلعلی آقا - چون قانون اساسی تا تمام است اول آن تمام بشود بعد ترتیب سایر کارها داده شود .

آقا میرزا ابوالحسن خان - باید جنک داخلی را کنار گذاشت این تکلیف علماء است که بنشینند اتفاق بکنند و طوری بنویسند که با ترتیب امروزه باعث ملامت مانع شود در این خصوص تکلیف ما

نیست صحبت بکنیم بعضی نسبتها بما خواهند داد باید
علما در این خصوص اقدام کنند .

حسام الاسلام - صحیح است که روح مملکت
ثروت است باید راه ثروت را پیدا کرد .

آقا میرزا ابوالحسن خان - اگر این
مراض من صحیح است اقدام کنید والا جواب بدهید
حیات این مملکت بسته به ثروت است شما و کلای ملت
همتند احکام ملت حرف شما را میشوند زود تر
تشکیل بانک بدهید و الا مشروطه می خواهم
چه کنید ؟

حاجی معین التجار - جواب عرض نمیکنم .

آقاسید حسن تقی زاده - مذاکرات خیلی
در این باب سابق شده و بان ترتیبی که پیش
گرفته بودیم در خصوص بانک پنج سال دیگر هم
پیشرفت نمیکرد بواسطه آنکه استقراض با اصل تشکیل
بانک مختلط بهم بود چندی قبل فرزند که هفتت سه
روز کمیونی تشکیل شود که در آنجا از این سه
چیز گفتگو نمایم یکی بانک دیگری دادن حقوق
پارساله و یکی ممیزی علمی در باب بانک خیلی گفتگوها
شده است و نزدیک است عمل بانک تمام شود و خود
آقا میرزا ابوالحسن خان هم انشاءالله داخل آن
کمیسیون شده خواهند دانست که ترتیب چیست و
بمذاختم آن کمیسیون در مجلس هم عرض خواهد
شد . مطلب دیگری که میخواستم عرض کنم این است
که هر وقت کابینه وزراء تغییر میکند ما پیش از
وقت هیچ حرف نمیزنیم و بموجب قانون اساسی که
نوشته شده انتخاب کابینه با اعلیحضرت است ساخت
میباشد صحیح است ولی مجلس در چیزهایی که محتاج
الیه است باید گفتگو نماید نه بمذاخت ظهور فساد
مثلا اگر همیشه بر خلاف مشروطیت انتخاب شود
مجلس نمیتواند در کند اگر کرد خلاف ادب خواهد
بود چنانچه همین ترتیب تا حال بوده حال آمدیم بر
سر این هیئت جدید که پس از اطلاع بر اینکه درست
انتخاب نشده حرف بزیم صحیح نیست آن روز که
بیش نفر از کلا حضور اعلیحضرت همایونی رفتند
مقصود کلیه شور از وکلای در خصوص کلبه امور بود
و فرارند بر گردند و کمیونی از وزرا و وکلای
تشکیل شده در امور گفتگو شود روز پنجشنبه تشکیل
شده همان وزرای هفتگانه و چند نفر از اهل کمیسیون
که در سابق بودند با جمعی از وکلای در این باب
گفتگو زیاد شد و نتیجه این شد که از ترتیب سابق
گفتگو نشود و مطلب را جناب ناصر الملک وزیر
مالیه با سایر وزرا حضور شاه عرض کنند که در خصوص
انتخاب وزرا ترتیب این است که شاه یک نفر را
بمست رئیس الوزرائی اختیار فرماید و او را بطوری
اختیار بدهد که هیئت وزرا را او بهر طور که صلاح
بداند انتخاب کند حالا از خارج میشوند که باز
دولت مایش این است که فلان شخص وزیر جنگ
شود و فلان شخص وزیر عدلیه نشود پس خوب است
در این باب دقتی بشود که بعدها باز اسباب تعطیل
کار نشود همین طوری که در کمیسیون گفتگو شد
مجری شود نه غیر از آن .

مستشارالدوله - بلی در حضور حجج اسلام
هم عرض شد گویا غیر از آن ترتیب نمیشود
ترتیب دیگری اخذ کرد و ترتیب مشروطیت
نمیشود مگر بصحمت ترتیب انتخاب وزرا و
آن ترتیب بر وفق مقصود حاصل نخواهد شد
مگر باینکه وزرا با هم متجانس باشند و آن هم

نمیشود مگر باینکه رئیس الوزرا آزاد باشد در
انتخاب سایر وزرا آنوقت ترتیب مشروطیت یکدیگر
معلوم خواهد شد اگر چه هنوز معلوم نیست که این
هیئت انتخاب شده بانوای علاج واقعه را قبل از وقوع
باید کرد .

حاج سید نصر الله - این ترتیب که در
کمیسیون گفته شد باید مجری شود و اگر این
ترتیب بر خلاف شد و آمدند به مجلس نباید قبول کرد
باید رد کرد .

مؤتمن الممالک - حجة الاسلام فرمودند که
بمذاختم شور اخطار میشود .

آقا میرزا ابوالحسن خان - در سایر
ممالک همان طورت که جناب تقی زاده فرمودند
رئیس الوزرا باید اقتدار و اختیار داشته باشد که
سایر وزراء را انتخاب نماید و او مسئول است .
رئیس الوزرا در انتخاب وزرا مجبور نیست بر
فرض اعلیحضرت شخصی را معین فرمودند که فلان
وزیر را برای فلان وزارتخانه انتخاب کن او میتواند
تمیماً قبول کند ولی مسئول است و باید جواب
بدهد .

وکیل التجار - تا امروز گویا عادت چنین
شده که رئیس الوزرا صاحب اقتدار تامه باشد بلکه
سایر وزراء در تحت اختیار او باشند ولی نباید
این طور باشد خوب است حدی برای آن قرار
بدهیم .

رئیس التجار - آخر نتیجه چه شد ؟
نایب رئیس - آن روز در کمیسیون وزرا
گفته شد و خواستند اینجا هم بگویند که مجلس
مسوق باشد اگر باز هم لازم است بهیئت وزرا
اخطار شود .

حاجی محمد اسماعیل آقا - با آن ترتیب
که آن روز در کمیسیون گفتگو شد هر گاه
بخلاف آن رفتار کردند این مجلس با کمال جلالت
بأن ما خواهد گفت که این یکساله شما هیچ از
ترتیب مشروطیت نفهیده اید و آنچه تکلیف ما
بود گفتیم .

حاجی معین التجار - گویا چند روز است
که قرارداد روس وانگلیس تمام شده و یک اندازه
اسباب و شست مردم گردیده صورت آن قرار
داد را هم گویا بوزارت خارجه فرستاده اند
اگر چه ظاهراً می گویند این معاهده در استقلال
ایران است ولی نمی شود اطمینان حاصل کرد
باید آن قراردادها چون در باب ایران است رسماً
ما بدانیم و آن قراردادها را بدهند نوشته هم بدهند
که غیر از این صورت ظاهری قرارداد دیگری در
خفا ندارند .

اسدالله میرزا - از قراری که گفتند عهدنامه
بین روس و انگلیس در خصوص آسیا تمام شده و
همانطور که گفتند صورت آن عهد نامه را باید
به مجلس فرستند یکی از مواد آن این است که در
نفوذ بلژیکی و تجارتنی هر کدام طرفی را اختیار
نمایند و یک چیز دیگری هم در بین هست که استقرار
دولت ایران را این دو دولت ضمانت کرده اند آن
ماده اول را در روزنامهجات نوشته اند پس باید این
عهدنامه را خواست و دید .

حاج امین الضرب - در یک سوادی دیدم
که این ماده آخری را بیک طوری نوشته بودند اگر

در حقیقت آنطور باشد خوب است ضرری ندارد ولی
در هر صورت باید آن عهدنامه را دید .

آقا میرزا ابوالحسن خان - لایحه از
سفارت بوخارا و خارجه نوشته شده صریحاً نوشته اند
نفوذ این دو دولت در مملکتی که همسایه هستند
بتساوی باشد یعنی انگلیس در طرف جنوب و روس
در طرف شمال و هیچکدام از این دو دولت در طرف دیگری
داخلت نکنند و من معنی آن کلامی را که حاجی
امین الضرب گفتند نفهیدم و یک کلمه دیگر هم
هست که اموری که از برای دولت ایران رخ میدهد
بکمک این دو دولت فیصل بگیرد این مطلب را هم
نفهیدم پس باید نوشت که صورت عهدنامه را بفرستند
بوزارت امور خارجه و استدعا میکنیم که صورت
آن را داده و بنویسند که غیر از این قرارداد دیگری
نداریم ما پیش از این سؤال و خواستن حق
دیگری نداریم .

حاج معین التجار - سرفروا باید بدانند
که ترتیب این مملکت حالیه بر خلاف سابق است سابق
شاید راپورتی میفرستادند و خوانده نمیشد ولسی
حالا باید اینگونه راپورت ها را بوزارت خارجه
بفرستند و از وزارت خارجه هم به مجلس بفرستند
خوانده شده معلوم شود .

مستشارالدوله - باید وزیر امور خارجه را
در یک مجلس خواست و از کلیه مسامحاتی که
شده مفصلاً توضیح خواست و بما اطمینان بدهند
که از این مسامحات ضرری باستقلال ایران بر
نخواهد خورد .

حاج معین التجار - عرض دیگر دارم امیدواریم
که بعد از انتخاب این هیئت جدید وزرا طوری
بشود که این مجلس انشاءالله بتواند مشغول کار خود
شود تا حال که مجلس بکار دیگران مشغول شده و
بوظایف خود رفتار نمیکرد باید این کابینه ما طوری
انتخاب شود که دیگر مجلس از وظیفه خود خارج
نشود تا حال مجلس در حقیقت کار وزرا را انجام
میداد (لایحه از انجمن بلدییه در خصوص تکمیل
نقشه و کلا کاز انجمن اصلاح با آنجا نوشته رجوع
کرده بودند به لایحه مرحله از انجمن مذکور
فراست شد .)

نایب رئیس - در مسئله انتخاب وکلا چه باید
جواب داد .

صدیق حضرت - در این خصوص بلدییه از
وظیفه خود خارج شده است .

آقاسید محمد تقی - بلدییه فقط اخطار کرده
است دخالت ننموده .

نایب رئیس - پس خوب است جواب گفته
شود که با وزارت داخله است بانجمن بلدییه
ربطی ندارد .

آقاسید حسین - این جواب بلدییه است تکلیف
ملت چیست که نقیصه و کلازا میخواهند .
نایب رئیس - باید بوزارت داخله نوشته شود
و همین جواب ملت است .
آقاسید حسین - آیا این چند نفر را عموماً
باید انتخاب کنند یا طبقاتی باشد .
نایب رئیس - همان ترتیب انتخاب وکلای
سابق انتخاب میشوند .
آقاسید حسین - پس باید از طبقاتی که وکلای

آنها باقی است اطلاع داده شود که تا پانزدهم شهر
آنها حاضر شده و کلای خود را انتخاب نمایند مجلس
هم در این باب اقدامی باید بنماید .

نایب رئیس - البته اقدام خواهد شد
آقاسید حسن تقی زاده - ما در ترتیب
صحیح هیچ اقدام نمیکنیم و اهمیت نمیدهیم ولی باید
اینها را مراعات کرد که خیلی اهمیت دارد ما آنچه
به مجلس وارد شد مثل این که از اسمان نازل شده
میخوانیم آنچه از بلدییه بیاید باید توسط حکومت
باشد اگر حکومت نباشد بتوسط وزارت داخله بفرستند
آن وقت وزارت داخله خواهند دید اگر جواب دارد
می دهند و الا به مجلس می فرستند در آنجا هم
کسر و کلا را باید از وزارت داخله خواست (لایحه
دیگر از بلدییه رسیده بود که در باب کتیم بوزارت
مالیه نوشته شد که چه مقدار میتوان جنس دیوانی را حاضر
نمایند و وزیر مالیه جواب داده بودند که هنوز دستور
العمل از کمیسیون مالمه نگذشته است که جنس موجودی
دیوان معلوم شود اگر جنس از طرف دیوان شصت
هزار خردا را از قرار خردا شش تومان داده شود
بلدییه آن را از قرار شصت دینار خواهد فروخت .

نایب رئیس - گویا اشتباه در کتیم دیوان
شده است . جواب داده شود که هنوز جنس دولتی
معلوم نشده است که بچه مقدار موجود خواهد شد .
آقا میرزا افضل علی آقا - دیر در در خصوص تعیین
رئیس گفتگو شد و امروز وقت دیر شده خوب است
فردا پاروز سه شنبه انتخاب شود .

لسان الحکما - در مسئله مرض که در یاد کوبه
است خیلی در این باب تقصیر می شود سرعت مرض
بیش از اینها است باید زودتر جلوگیری کرد .

نایب رئیس - جناب معتمد السلطنه آن روز
که اینجا بودند گفتگو شده گفتند فردا مجلس
داریم در این خصوص مذاکره کرده اقدام صحیح
خواهد شد .

رئیس التجار - این دیگر مسئله سرحدی
نیست که اسبابش موجود نباشد شوخی نیست دو
صاعت بشنند گفتگو کرده تمام کنند .

حاجی معین التجار - چند روز قبل میگفتند
که همان در یاد کوبه است حالا میگویند تا استارا
آمده است زودتر باید جلوگیری کرد و در این موارد
قطع مراد از همه چیز بهتر است .

اسدالله میرزا - گمان میکنم که صبر کردن
تا وکلا با وزرا گفتگو نمایند صحیح نباشد بهتر
این است که بوزارت نوشته شود فوراً طبییی روانه نمایند .

وکیل التجار - میدانید که شصت سریان این
مرض پیش از اینها است که بنشینیم اینجا بصرف تمام
کتیم و در سواحل دریا چند مکان است که بار انداز
و بندر است کاریک نفر طبیی نیست که در همه آن
جاها بتوانند جلوگیری نمایند چاره نیست مگر این
که یک مدتی قطع مراد شود .

صدیق حضرت - هر جا که بندر صحیح و
کمرک خانه باشد آنجا طبیی هم دارد خوب است
تنگرانی بشود دیگر کفانهای آنجا که ترتیب قرار این
و جلوگیری را فراهم بیاورند .

نایب رئیس - اگر صلاح است چیزی بوزارت
داخله نوشته بشود که طبییی بفرستند برود .
مخبر الممالک - الان گفتگو شد که ما نباید
دخالت در اجرائیات بکنیم در این صورت خوب است

از ایشان همان جلوگیری را بشوایم باقی با
خودشان است .

وکیل الرعایا - صحیح است ما نباید داخل
اجرائیات بشویم ولی باید از تمام وزارتخانهها پرسید
که شما در این مدت آن کاری که برای ایران کرده اید
بنویسید به بیستم چیست .

مخبر الممالک - این مسئله دیگریست و خارج
از گفتگوی ماست .

مذاکرات روز سه شنبه غره شعبان المعظم
دارالشورای ملی
تلاص مذاکرات روز یکشنبه ۲۹ ر آقا
میرزا طاهر قرائت کردند .

نایب رئیس - در خصوص تلگرافی که از
مجلس مقدس بوزیر دربار مغایره شده بود جواب
رسید که اعلیحضرت همایونی چنین فرمودند که بین
مجلس و شخص اعلیحضرت بینونیت و مغایرتی نیست
تا آنکه قائل بشویم شخص واسعه لازم است که
مراتب را برض همایونی برساند بلکه باید در هر
موقع که مطالبی لازم باشد باید حضوراً و کلا بحضور
همایونی مرض نمایند بنابراین امروز کمیسیون
مشتمل بر شش نفر انتخاب میشوند که عصر در صاحبقرانیه
بمجلس اقدس اعلی تشریف جویند و مطالب را
شفاهاً عرض کنند .

حاج محمد ابراهیم - این شش نفر
خواهند وقت را با مطالب را بواسطه اینکه نمیتوانند
کمیابنشی عرض کنند معوق میمانند .

سید الحکما - قرار چنان بود که اول مجلس
قانون خوانده شود .

نایب رئیس - امروز چند فقره کار داریم
یکی در خصوص تعیین این هیئت بجهت شرفیابی بحضور
همایونی یکی هم تلگرافی که از تبریز رسیده است
دیگری در خصوص انتخاب رئیس مجلس حالا باید
یکی از این مسائل مطرح شده نتیجه گرفته شود

وکیل التجار - گویا این مسئله خیلی صحیح
است و نباید بین اعلیحضرت و مجلس مغایرت باشد
نتیجه آن اشخاصی که میروند باید مذاکراتی که میشود
پروگرام آن نوشته و در مجلس قرائت شود بعد بحضور
همایونی عرض نمایند .

آقا میرزا محمود دخو الساری - اشخاصی که
میروند حیوا و خیالات مانع است از اینکه درست مطالب
را برض همایونی برسانند .

آقاسید حسن تقی زاده - در خصوص
کمیونی که باید بحضور همایونی مشرف شوند در
این قابل مذاکره نیست در موقعیکه شخص اعلیحضرت
همایونی با هیئت کابینه خواسته اند به مجلس تشریف
بیاورند نباید اینگونه مباحثه بشود بلی مطالبی که
در حضور همایونی عرض میشود باید نوشته شود گفتگو
شود .

نایب رئیس - حالا اختلافی در بین نیست
در این که باید این هیئت بحضور همایونی مشرف
شوند و در آخر مجلس این هیئت انتخاب میشود .
آقاسید حسن تقی - بعقیده بنده مطالبی که باید
حضوراً عرض شود باید در مجلس سری گفتگو
شود .

حاج محمد تقی - باید تمام مطالب در این
مجلس علنی گفتگو شود .
حاج امام جمعه - تمام مطالب باید در مجلس

علنی گفتگو شود که تمام ملت مستحضر شوند مگر
مطالب مهمی که محرمانه باشد .

مستشارالدوله - در اینکه انتخاب وزرا با
شخص اعلیحضرت است شبهه ندارد ولی چون در
ابتدای که شخص اعلیحضرت خیال تشریف فرمائی
به مجلس را دارند باید وزراء طوری انتخاب شوند
که بتوانند از عهده خدمت مرجوعه بخود برآیند
امروز همه کس نمیتواند از عهده وزارت داخله برآید
این هیئت در این دهمه دارای اهمیت زیاد هستند
چون شخص اعلیحضرت صرفی میفرمایند خوب است
قبل از وقت مطالبی که راجع باین هیئت است نوشته
بمجلس همایونی عرض شود که این نکته خیلی
اهمیت دارد .

نایب رئیس - مطالب تقریباً همین است که
مستشارالدوله گفتند حال باید نوشته شود .

آقاسید حسن تقی زاده این که گفتند
آنها اینکه منتخب شدند قابلیت ندارند بموجب قوانین
مشروطیت خودشان مجبور باشند استعفا خواهند شد این
مطلب را پررور هم گفتیم در هر جا انتخاب وزراء
با اعلیحضرت است ولی بساز خود وزارت شریعی
دارد در سایر جاها این ملاحظاتی رعایت میشود ولی در
اینجا آن شرایط مقرر ملاحظه نشده اینجا وزارت
عمومیت دارد که هر کس راپخواهند وزارت میدهند
ولی اینطور نیست از اشخاص کافی قابل عالم
چند نفر را معین میکنند آنوقت در میان آنها
وزرا را انتخاب مینمایند باید این مطلب باینها
یاد آوری شود .

آقا میرزا ابوالحسن خان - در ایران هنوز
این ترتیب را نمیشود معمول داشت اشخاصی که قابل
وزارت هستند و بمسند وزارت بودند همین عده
ممدود هستند .

آقا میرزا افضل علی آقا - این مطلب هم
مذاکره بشود چند نفری که اقرب بصواب هستند
نوشته شود معین گردد (گفتند این ترتیب تکلیف
مجلس نیست .)

حاج امام جمعه - اشخاصی را که گفتند
ما تعیین نمایم این ترتیب صحیح نیست زیرا که
مسئولیت آنها آنوقت بیای ما خواهد افتاد خوب
است که اختیار این کار را راجع بخود آنها نمایند
تا بتوانند که بر آنها ایراد کنند (گفتند اگر بر خلاف
و غلط کاری حکم کرده باید اخطار نمایم .)

وکیل الرعایا - بموجب این انتخابی که شده
است گویا درست از وضع مملکت مسبق نباشد
این هیئت که می رود خوب است عین واقع را برض
برسانند اشخاصی که در اطراف اعلیحضرت هستند
چیزهایی که صرفه خودشان است خواهند گفت ولی
شما تمام آن چیزها را که میدانید نمیتوانید بگویند
حاج امام جمعه - وزرائی را که مصلحت ندانیم
بیش از وقت معق هستیم که بگوئیم مایلین ترتیب
را کافی نمیدانیم .

مستشارالدوله - در ذیل این عراضی که شد
این هم گفته شد ترتیب مشروطیت آنوقت است که کار
در دست امین باشد تا حال در این مملکت که این همه
انقلابات شده بواسطه همین است که مردمان کاردان
نداریم حالا هم میخواهند بهمان ترتیب سابق رفتار
نمایند و کسانی که خیلی ماهر هستند در زاویه مانده اند
قطط مطرح نظر همان بوده که اشخاص مخصوصی که در

۲

کار دخالت داشته اند والا دایره هم اینقدر ننگ نیست مجلس میتواند که الان سی نفر را معین نماید و لازم نیست همان وزرای سابق باشند چه ضرر دارد از اشخاصیکه عالم هستند و هنوز وزارت نکرده اند منتخب نمایند مثل رئیس الوزرای فرانسه که سابق یک نفر وکیل بود .

حاج محمد اسمعیل آقا - اینکه گفته شد انتخاب وزرا با اعلیحضرت است عرض میکنم اینطور نیست اعلیحضرت یک نفر را بمسئولیتش الوزرائی معین میفرماید و سایر وزرا را انتخاب میکند نه اینکه فرد فرد را انتخاب فرماید باید آنها را رئیس الوزرا انتخاب کند و ضمن احوال هم دیگر باشند آنوقت این انتخاب را مجلس نمیتواند بگوید من قبول ندارم .

حاج محمد ابراهیم - ما قسم خورده ایم نه بملت و نه بدولت خیانت کنیم مادامیکه ما در اینجا نشسته ایم اگر بیبینم فعلی واقع میشود باید آنچه حق است بگوئیم .

آقا سید محمد جعفر - آنچه معلوم میشود از روی اصول مشروطیت و اصول عقلائی که انتخاب رئیس الوزرا با اعلیحضرت باشد و انتخاب سایر وزرا بارتیس الوزرا باشد معنی آنست که این ترتیب از روی صحت باشد نه از روی اقتراح .

آقای میرزا ابوالحسن خان - اینکه گفته اند انتخاب وزرا با شاه است معنی آنست که بعد از اینکه شاه بکنفران انتخاب فرمود و با امر کرد که سایر وزرا را انتخاب نماید و مسئولیت را از او بخواهد بر او است که اشخاص قابل کاردان را انتخاب نماید هیچکس حق گفتگو ندارد مگر اینکه نتواند از همه کار بر آید آنوقت منزل ایشان را مجلس از پیشگاه همایونی درخواست میکند .

همین طور که شاه رئیس الوزرا را معین میکند می تواند بگوید فلان کس هم از برای فلان وزارت خوب است ولی رئیس الوزرا حق دارد رد کند یا قبول نماید چون او مسئول است .

نایب رئیس - باید چند مطلب دیگر هم مذاکره شود این مطالب که باید حضور همایونی عرض شود فی الجمله معلوم شد در آخر مجلس نوشته میشود .

آقا سید محمد جعفر - اگر شاه اقتراحاً کسی را انتخاب کند حق ندارد مثل اینکه بقال را بجای طبیب اختیار نماید که این طبیب است این ترتیب را مجلس حق دارد رد کند باید اشخاصی باشند که قابلیت داشته باشند .

حسام الاسلام - يك تفضیه فرض میکنیم يك پدر مهربان و يك مادر مهربان که ده اولاد دارد حالا این مادر مریض شده طبیب آورده اند از برای معالجه که از آنجایی شده است که او از همه بر نمی آید آیا باید حرف پدر را در اینجا قبول کرد این وطن مادر ما است آیا باید بگذاریم که این مادر بمیرد ما امروز طبیب حاذق می خواهیم اینها قابل نیستند (تلگرافی از ارومیه بتوسط تهر. زاده رسیده بود قرائت شد) .

خلاصه آن این بود که کرا را تلگراف از طرف وزارت داخله رسید که اگر عساکر عثمانی عقب نشینند جلو نروند آمد اینک می بینیم نتیجه بعکس می باشد مابقی پیش آمده خیال پیش آمدن

هم بهما از این دارند تقریباً تا حال یکصد و بیست و نه نفره را ضبط کرده اند فعلاً تا در فرستگي شهر را متصرف شده اند این مجال سرحد آذربایجان است . علاوه ما به احتیاج ما از این مجال می رسد و آنها تمام در تصرف عثمانی است با این اوضاع لابد هستیم با تسلیم شویم یا بجای وطن اختیار کنیم اینستکه صریحاً عرض میکنیم عساکر ارمی قصب خواهد شد همینکه ارمی رفت آذربایجان هم رفته است تا زود است باید علاجی کرد بلیتیک مملکت در دست شماست هر چه زودتر علاجی بیندیشید . (علماء و اعیان و تجار ارمی)

(تلگرافی از تبریز بطهران حضوراً مخابره شده بود قرائت شد قریباً این مضمون) در خصوص ارمی با وکلا گفتگو شد نتیجه آن ماموریت حضرت والا فرمانفرما شد الحق این حسن انتخاب را نباید سعادت آذربایجان قرار بدهیم ولی در صورتی نتیجه خواهد داد که مساعدت از طرف دولت بشود و سوس گرفتاری و تسامح اولیای دولت با تجار و اوزار عثمانی منافات دارد هر روز مشغول تجار و اوزار است اگر مذاکرات بولیتیکي در بین است زودتر اگر هم باید تهیه دیگر شود آن هم زودتر افسوس که زحمات حضرت والا بهر می رود هر چه باید اقدام شود زودتر زیرا که با این تجار و اوزار همسایه ممکن است فسادهای دیگر تولید شود .

(انجنیر تبریز) تلگراف دیگر از تبریز از شاهزاده فرمانفرما مخابره شده بود قرائت شد قریب این مضمون : سردار ممتد شما کی حرکت میکنید آقایان چه خیال میکنند عساکر عثمانی تجار و اوزار نموده اند اگر باین ترتیب باشد مرایش مردم متصرفم خواهند داد اقدام شود یا مجلس تصویب نماید تا اقدام کرده لا اقل خود را بکشتن بدهیم .

حاج محمد آقا - مقصود از خواندن این تلگرافات چه چیز است اگر مقصود سوزاندن قلب و کلا است از چند ماه باین طرف لاینقطع میسوزد اگر مقصود علاج است چرا از راه آن بر نیائید چندی قبل انقلابات خوبی و ارمی مذاکره شد هر چه امر ارشاد که چلو گیری کنند نشد تا اینکه طمع همسایه غلبه کرد بالاخره قرار شد کار دو زده شود و وزیر امور خارجه با مذاکرات بولیتیکي قدری عمل را تصفیه نماید تا اکنون چه اقدامی شده است مملکت در شرف موت است اگر چاره فوری دارد بکنید والا بملت اطلاع بدهید که تکلیف خود را بدانند .

حاج امام جمعه - تا اکنون مدت دهه علماء و مجتهدین شیعه خواه آنها که در عراق عرب اقامت دارند یا آنها که در ایران بوده اند بر این بود که اعلیحضرت سلطان عثمانی پادشاه اسلام بهرست و منظورشان رفع اختلاف از بین مسلمانان است و ایجاد کله مسلمانان است و باین جهت همه علمای شیعه دعای ایشان را مثل دعای اعلیحضرت پادشاه ایران بر خود لازم میدانستند در منابر و مساجد دعا کرده مردم شیعه را با اتحاد با سایر مسلمین ترفیق می نمودند مخصوصاً خود بنده همیشه در خطبه جمعه دعای سلطان را ردیف دعای پادشاه ایران میکردم افسوس که آنچه ظاهر میشود حالا عکس متد علمای اعلام شیعه است و معلوم میشود سلطان عثمانی کینه دیرینه با ملت شیعه داشته جامعه اسلامیت

در جوان دادن حاضر هستیم . **لسان الحکما** - این که جناب حاج امام جمعه فرمودند صحیح است ولی از طرف عثمانی نایب زکی پاشا مأمور شده که بیاید از این طرف که بیستون فرستاده

شده آنها یک شالا تمدی میکنند مأموریت ندارند تا زود است این کمیسیون را تشکیل نماید . **حاج محمد اسمعیل آقا** - فرمانفرمای هزار تومان خواست است نداده اند اینجا هر شب بیست هزار تومان میبرند خرج میکنند .

آقا سید محمد جعفر - بیستین سلاطین اسلام در سابق چه اقدامات میکردند مادامیکه ترتیب ما باین بیحالی بگذرد روز بروز کار ما بهتر خواهد شد در زمان خلیفه عباسی اگر وقتی که بکزن را می بردند بیلاخه خارجه خود سلطان میرفت و شخصاً طرف میشد حالا چند نفر عیاش بیشر و کار ما شده اند هر وقت می آیند بمجلس سر ما را بیکه اوری می پیچند مامم همین طور ساکت میمانیم اگر خودتان غیرت دارید اقدام بکنید **مستشار الدوله** - علاوه از اقدامات بولیتیکي که از طرف دولت شده سایر دول هم پاره اقدامات کرده اند ولی با وجود این اقدامات بگفته دانه هم لازم است که اسباب پیشرفت کار باشد چنانچه همین مطلب را هم با قمانده اند که بدون اقدامات شما امیرین هم اقدامی نخواهند کرد قرار بود از اینجا فوج خسته بروید بکنفر نرفته وقتی هم که میخواهد برود جیره می خواهد مسلم است این ترتیب از اسببات وزرای سابق است از قرائتخانه اطلاع دارم که فرمانفرما چند نفر سوار و پیاده خواسته بود هنوز نرفته اند بیست روز در گفتگو بوده اند

بگوتیک اولاً بگفته است که فزانهای من درست مشق آموخته نیستند و ثانیاً بجهت سانی که باید به هم باید مهربا باشند ناچارم شبان که سان دادم آنوقت بروم بمملکت وقتی حالش اینطور باشد که یک سر هتک اینطور بگوید و هر وقت او را الزام کنند بگوید اگر نمیخواهید استعفا می دهم چون می داند که در استعفا او باره معاذیر و مشکلات در کار است باین حال چه میتوان کرد علاوه گفته است بجهت این عده قزاق پنج هزار تومان مضارح راه لازم است حالا اگر صلاح می دانید همین مطالب هم بحضور همایونی عرض و اظهار شود اگر در حقیقت دولت حاضر است با تمام قوی ما هم حاضر هستیم والا تکلیف معلوم شود .

احسن الدوله - از این مجلس خیلی تعجب دارم که دوماه است صحبت از ارومیه و خوی می شود هیچ اقدامی نمیشود فرمانفرما را برای اصلاح کارهای آنجا نفرستادند خواستند او را بیک قسمی از اینجا بدوانند حالا که رفته است از هر طرف کار را بر او تنگ کرده اند .

آقای میرزا فضلعلی آقا - بگوئید که اقدام شود اقدام برد قسم است یکی سیاسی یکی داخلی باید پشت پشت هم داد و کار کرد تا امروز هیچ اقدامی نشده است هر کس عاقل است با این وضع می بینیم زیر بار کار نمیرود آنها هم که هستند از ایشان کار ساخته نیست امروز تنها عثمانی داخل خاک ما نشده است عثمانی از سه طرف محرق دارد باید فهمید محرق او کیست فی الحقیقه امروز چهار سر داخل ایران شده است .

آقای میرزا ابوالحسن خان - همان است که گفتید امروز هیچ کس فکر ما نیست اصلاً گفته میشود اقدامات سیاسی شده هیچکدام از اینها بدرود مانع بخورد و برای ما دلشان نمیسوزد . **آقای امام حسن وارث** - امروز دو ماه است این صحبت ها میشود امروز هم مبرود حضور همایونی باز هم اظهار همدلی میشود ولی نتیجه ندارد باید

برای ملت فکری کرد (در این موقع از حال جناب آقا میرزا ابوالحسن خان معلوم بود که کلاه شدت حرارت از حال طبیعی خارج شده بودند در ضمن مذاکرات گویا از طرف وثوق الدوله که سمت نیابت ریاست داشتند امر بملایمت شده بود و ایشان ملتفت نبودند وثوق الدوله آرزو شده از نیابت ریاست استعفا دادند و جناب آقا میرزا ابوالحسن خان ترشیه خواسته و بالاخره چون بعد از استعفا صنیع الدوله رئیس از برای مجلس منتخب نشده بود و منتظر وقت بودند در انوقت وره رای منتشر و با کثرت آزاد استقامت السلطنه بر ریاست انتخاب شدند از طرف مجلس هیئتی از وکلا بمنزل رئیس رفتند و حضرت معظم را با جلال و شکوهی تمام وارد کردند یک مرتبه صدای مبارکباد بلند شد هر يك از وکلای عظام تبریکات صمیمانه خود را اظهار و در خصوص هیئتی که از مجلس مقدس بایست بحضور همایونی مشرف شوند ملاحظه کرده و وره رای منتشر با کثرت آرا شش نفر معین شدند حاج امام جمعه حاج سید نصرالله آقا سید محمد جعفر آقا میرزا ابوالحسن خان حسام الاسلام - مستشار الدوله .

حاج امام جمعه - امروز وقت گذشته تا حضرات هم بخواهند بروند عصر است سه ساعت بفرود مانده هم احضار شدند اگر رای بدهید بماند فردا عصر مشرف شوند گفتند نمیشود .

محقق الدوله - مطلب مهم در پیش است و همان طور که آقایان گفتند وقت تنگ است و این عده که شرفیاب حضور همایونی میشوند در باب هیئت وزرا است باید صوم و کلا مسبق از مذاکرات باشند مقرر فرمائید صورت آن روی کاغذ آمده تا همه بدانند .

آقای میرزا محسن - چهار ساعت فردا صبح باشد .

محقق الدوله - قرار شد روز سیم ماه شخص اعلیحضرت هشت نفر وزیر را معرفی نمایند بایست حسب الامر امتثال شود .

حاج امین الضرب - امروز بروند به ترات جناب موتمن الممالک را بوزر دو فقره قبض که در میان بروات صرافها بتقلب در آمده بود بمجلس مقدس عرض نمودند .

آقا سید علی تقی - گویا وقت میگردد مطالب خوبست نوشته شود .

حاج محمد ابراهیم - اگر وقتی بحضور همایونی و آنچه صلاح دولت و ملت است تحصیل نکردید و همان اشخاص مصر کار شدند قبول نخواهیم کرد اگر در باب ارومیه اقدامی نمیکند اطلاع بدهند تا خود ملت در صدد دفع بر آید .

آقا سید عبداللّه مجتهد در اینکه ملت خودشان دفع میکنند شیعه نیست . **وکیل الرعایا** - اگر قبول میدهند مال خود ما است جان هم جان خود ما است آنها نقطه اخلاص نکنند دیگر کاری نداریم .

مذاکرات روز سه شنبه غره شعبان المعظم دارالشورای ملی **آقا سید محمد تقی** - فرمایش جناب رئیس اینست که عجله باین هیئت جناب وثوق الدوله بروند بحضور همایونی .

رئیس - چون خاطر شاه مسبوق نیست حال من هم مقتضی نیست ایشان بروند . **آقا سید عبداللّه مجتهد** - صحیح است يك نکتة در کار است که این دفعه نایب رئیس بروند بهتر است (گفتند چون وثوق الدوله منتظر شدند جناب حاج امین الضرب بروند) .

حاج سید نصر اللّه - حاج محمد ابراهیم گفتند که اگر اشخاصی که بجال ملت فائمه نداشته باشند و مصدر امور شوند ما قبول نمیکند بنده عرض میکنم که مجلس بیش از اینکه اخطار کند حق ندارد .

آقا سید حسن تقی زاده - اعلیحضرت همین که رئیس الوزرائی را که انتخاب کردند آن هم هیئتی را معین کرد البته ما باید قبول کنیم در این مطلب حرفی نیست چون مجلس گمان میکند که از روی دقت انتخاب نشده است بدیهی است که اعلیحضرت اگر چند سال دیگر هم باشد با معرفت کامل از رجال دولت در حضور همایونی نمیشود ما بواسطه گمانی که حاصل شده است عرض میکنیم که ظاهر این انتخاب بروجه صحت نشده است باز اگر اعلیحضرت فرمودند همین هیئت باشد و اطمینان دادند ما باید قبول کنیم منتهی وقتیکه دیدیم نتوانستند از همه بر آید نیشنزلشان رامیخواهیم .

حاج سید نصر اللّه - عرض این بود که مجلس حق يك اخطار دارد اگر بفرموده شد قیما والا تصور می از طرف مجلس شده است (صورت لایحه که بایست در حضور همایونی قرائت شود مستشار الدوله نوشته و قرائت شد)

آقا سید عبداللّه مجتهد - باید عرض صادقانه عرض شود این لایحه که جناب مستشار الدوله نوشته تعارف است باید صریحاً بگوئید که اینها قابل نیستند خودتان را گرفتار نکنید این همه زحمت را که کشیدیم محض آن بود که حرف بی برده زده شود از روی بی ادبی هم نباشد با کمال ادب عرض کنید که از روی دولتخواهانه این هیئت صحیح نیست .

وکیل التجار - در اینکه انتخاب هیئت وزراء با شاه است حرفی نیست و لسی وزرائی که انتخاب میشوند لاقلاً باید با اکثر اهل مجلس هم سلیقه باشند و مشروطه خواه باشند که کار پیش برود باید خاطر ملوکانه را باین نکتة جلب کرد .

آقا سید عبداللّه مجتهد - باید يك کلمه گفت اگر حق نظر باین مجلس داده شد که این هیئت صحیح نیست و اگر داده نشده که چرا بی جهت زحمت می کشید .

آقا سید حسن تقی زاده - اگر قانوناً گفته شود که قبول میکنید یا نه نمیتوانیم بگوئیم که قبول نمیکند ولی عقیده بنده و اینکه اکثر اینست که خواهد آمد روزی که اوضاع طوری شود که مجلس باید در کلیه امور نظارت داشته باشد مجلس باید لاقلاً يك امتحانی بکنند چیزی که هست قبل از وقت يك توهم را باید از خود دفع کنند و آن اینست که اگر يك هیئتی آمدند و مجلس عقیده خود را ننگت آنوقت اگر پیش رفت نکرد شاید شهرت بدهند که مجلس خیالش موافق نیست و هر روز يك ایرادی میکند عجله این انتخاب شده شاید در آن طرف هم اطمینان نباشد و منتظر باشد که مجلس چه بگوید مجلس باید عقیده خود را بگوید حال اگر باز گفتند که این هیئت باشد باید قبول

کرد با آن ترتیب که خود اعلیحضرت بیایند و معرفی نمایند در عرض یک هفته ممنوعی شود میتواند کاری کنند یا خیر .

حاج سید نصر الله - کمال مبالغه را در باب این هیئت باید بکنید و آنچه صلاح است چیزی فروگذار نکنید .

حاج محمد ابراهیم - من از کسانی هستم که آنها را خائن میدانم نمیتوانم اطمینان حاصل نمایم .
مستشار الدوله این لایحه عیناً عرض شود با دروس آن عرض شود .

حاج سید نصر الله - شاید باقتضای آجنا عرض شود .

محقق الدوله - در باب ارومیه هم آیا چیزی نوشته اید یا حضوراً عرض میشود .

حاج امام جمعه - باید از تکراراتی که رسیده است بعضی همایونی تقدیم خود سوالات جواب کرد .
وکیل التجار - بلکه باید بسط داد که وزیر امور خارجه سابق اقداماتی سیاسی نکرده نکات را باید گفت (لایحه سوالاتی از طرف حاجی شیخ فضل الله در معنی مشروطیت و حدود و وظیفه مجلس مقدس با جوابی که از طرف مجلس مقدس در این باب داده شده بود در اثبات شد)

مذاکرات روز پنج شنبه ۳ شعبان
دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه قره را آقای میرزا طاهر قرائت کردند .

آقا شیخ حسین شهیدی - خوب است مذاکراتی که حضور همایونی شده بدو اظهار شود بعد شروع بقرائت نظامنامه کرد .

فایز رئیس - بدو باید نظامنامه قرائت شود (شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد پس از قرائت و اتمام نظامنامه مذکور شروع بقرائت مذاکرات گردید)

آقا سید حسین - خوب است بعضی اینکه نظامنامه زودتر با یک نویسنده و بعضی برسد مقرر شود که امروز رای بگیرند و آن چند ماده هم که محل نظر است بعد رای گرفته شود .

آقای میرزا حسین شهیدی - خوب است مقرر فرمائید از روز شنبه شروع بقرائت قانون اساسی شود .

رئیس - انشاء الله با کمال اهتمام از روز شنبه شروع خواهد شد عجله خواهشی که دارم این است مطابق اول وقتی که از برای انعقاد مجلس تعیین می شود در همان وقت وکلای

عظام بدون تخلف دقیقه حاضر شوند که اوقات مجلس مهمل نماند و با کمال دلگرمی باید وکلای عظام حفظ مقامات خود را نموده که طرز حرکات آنها

سرمشق دیگران باشد و مهم ترین وظیفه ما آنست که بر طبق نظامنامه داخلی رفتار نمایم وقتی که این ترتیب شد انشاء الله کار پیشرفت خواهد کرد تا

کنون کارهای مجلس ناتمام مانده مایه دولت زمین است کیسیون مایه هنوز مشاغل خود را انجام نداده

نظامنامهها ناتمام است امورات مملکت خرج و مرج شده جز اینکه وکلای عظام جداً در مقام کار بر آمده

دقیقه تسامح نورزند چاره نیست طول زمان انعقاد مجلس خوب است چهار ساعت معین شود که سه ساعت آن صرف قرائت نظامنامه شود و یک ساعت

صرف مذاکرات گردد .

اسدالله میرزا - اینکه فرمودید اجرای نظامنامه داخلی از همه مقدم تر است خوبست یک انجمنی تشکیل شود که تجدید نظری بشود که آنچه موقع اجرا ندارد آنها را تصحیح کنند .

آقا سید حسین - اجزای آن کیسیون معین شدند .

رئیس - آنهاست که معین شدند خوب است دقت نظری بکنند .

آقای میرزا حسین شهیدی - مطلب بر نتیجه نماند وقتیکه از برای انعقاد مجلس معین میشود معین کنند .

رئیس - باید رعایت آقایان تجار و عوام هم بشود حال به بیخوبی چه وقت میتوانند حاضر شوند .

حاج سید نصر الله - همان چهار ساعت شربوب مانده خوبست (در خصوص وقت مجلس مذاکرات زیاد بیان آمد بالاخره چهار ساعت بظهور مانده معین شد . در خصوص اینکه هر گاه از وقت تخلف کردند مذاکرات زیاد شد بالاخره گفته شد که مجازات آنها همین باشد که اسامی عاقلین و اشخاصی که در حاضر میشوند در روزنامه مجلس درج کنند

وزنه رای از برای امضای نظامنامه وزارت داخله منتشر شد با کثرت آراء معین شد که تصویب شده یک نویسنده و بعضی همایونی موشع گردد جز دو سه ماده که محل نظر است بعد دقت شود . (۱)

حاج محمد آقا - هیئتی که در روز حضور همایونی اصلی مشرف شده اند مذاکراتی که شده اظهار نمایند تا سایر وکلای هم بدانند .

رئیس - در روز هم اعلیحضرت مرا احضار فرمودند بیان ملوکانه این بود که قریباً ترتیبی که داده ایم عجله وکلای عظام چند روزی با آنها مذاکرات رفتار کرده اگر قصوری در آنها باشد معلوم میشود البته در آنوقت تغییر آنها را خواهیم خواست و در این اشکالی نخواهد بود .

حاجی سید نصر الله - بریر روز متفقاً بحضور اقدس همایونی عرض میشد از حد مأموریت مجلس وزینه لایحه سرویه خارج نبود همه مکانات و مقاصد منظوره عرض شد و از طرف قرین الشرف هم همه قسم بدل عاطفت و مساعدت گردید در خصوص اردوی و خوی و ما گروم فرمایشات بسیار فرمودند ملاحظاتی چند پلایکی تقریر فرمودند که باید در مجلس قیروطنی تشریح شود در انجام آنها اقدامات لازمه بعمل آید و همچنین در خصوص اصلاحات شریاز فرمایشاتی فرمودند که عنقریب همه اشکالات رفع میشود (بعضی گفتند باز همان هیئت پیش است که معین شده بود از این شرفیابی گویا نتیجه حاصل نشده باشد)

حاج امین الضرب - تکلیف این هیئتمان بود که مطالب را بطور تمام بحضور همایونی عرض نمایند بیش از این آنها تکلیفی نداشتند .

حاج سید نصر الله - ما بطوریکه بایست مطالب را عرض همایونی رسانیدیم و اعلیحضرت هم کمال مساعدت را فرمودند .

صدیق حضرت - اگر این هیئت که منتخب شده از اشخاصی بودند که ما قبل از این ندیده بودیم کار آنها صحیح بود .

ولی همین مشیر السلطنه بود که در بدو تأسیس مجلس وزیر عدلیه بود و همه وضع کار کردن او را دیده اند .

ملاحظاتی انتخاب کرده ایم قبول شمولیت کرده اداره کردن دوا بر ابرار متمدن انشاء الله باتفاق و کلا دست بدست میدهند و کارها را از پیش میبرند بعد از قرائت لایحه در جواب عرض شد اینکه مجلس در خصوص کابینه وزرا عرض می کند نه از باب اقتراح است فقط در مقام دولتخواهی و صلاح اندیشی خاطر مبارک را باین نکته مهم معطوف میدارد که برای سهولت پیشرفت امور هیئتی را انتخاب فرمائید که پرورش امروزی آشنا با ملکی طرف اعتماد و اطمینان باشند تا از امر مقدس ملوکانه که بتوسط آنها شرف صدور مییابد بحسن ظن کامل استقبال شود و هر چند که در این هیئت کابینه رجال کافی مجرب بوده باشند که برای مشاغل دیگر لیاقت داشته باشند لیکن امروز برای شغل وزارت اگر کاملاً طرف اعتماد نباشند یا از راه تصور نتوانند کارها را عهده کنند بزودی مجبور باستعفا میشوند

و با مجدداً از طرف مجلس مییابد تغییر آنها را از حضور اقدس همایونی درخواست کرد حالا اگر همه ملاحظاتی آتی بشود کارها زودتر از پیش می رود و برای تغییر آنها مجدداً اسباب تصدیق خاطر همایونی فراهم نمیشود چنانچه خاطر مبارک اجازه میدهد برای انتخاب وزارت بر همان طبقه عالی که صاحبان پارک و عمارت و وسعه هستند اقتضای نظر و نظر اختیاری هم طبقه تربیت یافتگان متاخر فرمایند شاید در میان آنها مردمان کافی یافت شود در جواب با نهایت ملاطفت و اشفاقات شاهانه فرمودند که من از آذربایجان اشخاصی برای وزارت بهاره نیآورده ام در میان همین اشخاصیکه در اینجا مصدر کار بوده اند اینها را انتخاب کرده ام چون در باره آنها دستخط صدور یافته همانها برای وزارت معلوم باشند چنانچه ضروری یا تصیری از آنها مشاهده شد تغییر مبدعیم مقام ولایت آنها تا ده روز معین میشود حالا هر کسی را شما لایقتر میدانید ذکر کنید مسبقاً باشیم باری با آنکه مرایضی که بحضور همایونی عرض میشد از حد مأموریت مجلس وزینه لایحه سرویه خارج نبود همه مکانات و مقاصد منظوره عرض شد و از طرف قرین الشرف هم همه قسم بدل عاطفت و مساعدت گردید در خصوص اردوی و خوی و ما گروم فرمایشات بسیار فرمودند ملاحظاتی چند پلایکی تقریر فرمودند که باید در مجلس قیروطنی تشریح شود در انجام آنها اقدامات لازمه بعمل آید و همچنین در خصوص اصلاحات شریاز فرمایشاتی فرمودند که عنقریب همه اشکالات رفع میشود (بعضی گفتند باز همان هیئت پیش است که معین شده بود از این شرفیابی گویا نتیجه حاصل نشده باشد)

حاج امین الضرب - تکلیف این هیئتمان بود که مطالب را بطور تمام بحضور همایونی عرض نمایند بیش از این آنها تکلیفی نداشتند .

حاج سید نصر الله - ما بطوریکه بایست مطالب را عرض همایونی رسانیدیم و اعلیحضرت هم کمال مساعدت را فرمودند .

صدیق حضرت - اگر این هیئت که منتخب شده از اشخاصی بودند که ما قبل از این ندیده بودیم کار آنها صحیح بود .

ولی همین مشیر السلطنه بود که در بدو تأسیس مجلس وزیر عدلیه بود و همه وضع کار کردن او را دیده اند .

(۱) این نظامنامه شماره بدو درج خواهد شد

حاج سید نصر الله - این مطالب صحیح است ولی ممکن است که از اشخاص کافی و واقف بر روز امروزه استمداد کنند و بهمدستی آنها کار را پیش ببرند .

آقا سید محمد جعفر - فرمودند که من چند روز دقت کردم تا این هیئت را انتخاب کردم آنها که بهتر بودند قبول نکردند حالا چند روزی با اینها کار بکنند بعد معلوم میشود .

حاج امام جمعه - این فقره هم بحضور همایونی عرض شد که بسم الله اعلیحضرت در کمال فطانت و هو شیاری هستند تمام ملت میدانند ولی چیزی که هست اعلیحضرت تازه بر ازبکه سلطنت جلوس فرموده اند و بحتل اشخاص کافی کاردان درست در حضور همایونی معرفی نشده باشند از این جهت و کلا یاد آور میشوند که اشخاص کافی انتخاب شوند فرمودند صحیح است من درست بصیرت ندارم و از تبریز هم آدم نیآوردم و منتظر بودم از مجلس در این خصوص چیزی اخطار شود .

من عرض کردم ملاحظه ادب کرد و سبقت ننمود فرمودند در هر صورت بعد از شور زیاد اینها را انتخاب کردم خیالی هم معجزه هستم که هیئتی باشند که با وضوح امروزه همراه باشند و کار بکنند حالا اگر از عهده بر نیامدند البته تغییر داده میشوند و بقدری تغییر معین تاهیتی که صلاحیت داشته باشند روی کار بیایند ولی جواب اشخاصی که تن بیکار نمیدهند همان است که من باین السلطان دائم تاحالا که ما پول داشتیم و دخل از جانب ما ممکن بود همه در دخالت بکار یکدیگر سبقت می جستند ولی امروز خود را کنار میکشند .

وکیل الرعایا - آنچه گفته شد صحیح است ممکن است بفاصله چند روز معلوم شود که کار می کنند یا خیر ولی چیزی که جلی قابل دقت است عمل مایه است . امروز برای وزارت مایه شخص کافی عالمی میخواهیم که بتواند از عهده بر آید باید وزیر مایه کسی را معین کنند که بتواند از عهده اصلاح آن بر آید .

آقای میرزا محمود خوانساری - صادر هیئت کابینه وزرا حق نداریم گفتگو نسائیم ولی می خواهیم بدانیم روزیکه وزراء بمجلس واطافی که معرفی میباید حق داریم بپرسیم که این هیئت بپیل رئیس الوزرا انتخاب شده اند یا خیر؟

رئیس - گویا بپیل خود اوشده است .

آقا شیخ حسین - اینجا میخواهند خالصه را از اقبال الدوله بگیرند برای اینکه میگفتند ضرر بمالیه مملکت وارد میآید امروز که مایه اسماه هنوز تمام نشده اگر وزیر مایه استعفا بدهد ترتیب سابق بهم خواهد خورد و کلی خسارت بمالیه وارد می آید .

صدیق حضرت - اینجا مذاکره شد که اگر باین دست وزراء کار درست نشد دست دیگر روی کار میآیند تا درست شود بنده عرض میکنم وقت مامقتضی نیست که در این مدت کارها معوق بمانند خوبست آن هیئتی که دوسه ماه دیگر انتخاب میشود حالا انتخاب کنند اینکه وزیر مایه استعفا میدهد برای اینست که بار رئیس الوزرا هم مسلک نبود استمداد .

مستشار الدوله - مطالب همان بود که

صدیق حضرت و آقا شیخ حسین گفتند وزیر مایه نصف سال است نمیشود از صکار خلع شود علت استغایش همین بود که مسلکش با این وزرا یکی نبود اما اینکه صدیق حضرت گفتند که اشخاصیکه ۳ ماه دیگر انتخاب میشوند حالا معین شوند اعلیحضرت فرمودند که از امروز هم شما هم من در فکر باشیم که اگر هیئت عوض شد دیگر معطل نمانیم ولی اگر بنا شد از وزراء قدیم انتخاب شود همین ها هستند ولی اشخاصی هستند در لزوا با که خیلی کافی هستند و در انتظار مهجور و محبوب هستند .

حاج محمد آقا - این وزراء را گناه توانستند از عهده بر آید بعد از چندی تغییر داده می شوند خیلی سهل است بحال آنها اما با حال حالیه مملکت که در شرف نزاع است مناسبت ندارد امروز باید علاج فوری کرد هر قدر طول بکشد علاج مشکل تر خواهد شد .

آقای میرزا ابوالحسن خان - این هیئت که بریر روز بحضور همایونی مشرف شدند بطوری پذیرفته شدند که مافوقی از برای آن تصور نیست در اظهار مرامم پدرا نه چیزی فروگذار فرمودند حتی فرمودند اگر شما هیئتی بهتر از این هیئت می دانید بگوئید و حال آنکه این حق ما نبود عرض اینکه اینطور اظهار مساعدت فرمودند پس با آن ترتیب قریباً مجلس تاچار بپذیرفتن این هیئت است

آقا سید حسن تقی زاده - مطلب من متم مطالب آقا میرزا ابوالحسن خان و بقیه مطالب بریر روز است که ملاحظه حق اخطار داشتیم که بعد نگویند مجلس همراه نیست امروز هم موقع یک اخطار دیگری است وقتیکه آمدند چند مطالب از ایشان بپرسیدم اول اینکه انتخاب این هیئت بپیل رئیس الوزرا است یا بپیل و دوم اینکه اینها مسئول اعمال یکدیگر هستند یا خیر سیم اینکه پروگرام آنها در آتی چه خواهد بود و از روی چه نقشه کار خواهند کرد مسلم است مامی پریم و جناب مشیر السلطنه هم جواب بپسوند اما موقع این اخطار امروز بود تا پیش از وقت پروگرام خودشان را ترتیب داده بوقت دیگر معقول نکنند .

حاج محمد اسماعیل آقا - اگر بهترین وزرا را اعلیحضرت انتخاب فرمودند باین مرامم واطافی که اظهار فرمودند مسلماً این اظهار مرامم ما را بیشتر امیدوار میدارد و باید قبول کنیم .

آقای میرزا ابوالحسن خان - در خصوص ضمانت از یکدیگر پروگرام و انتخاب رئیس الوزرا همان طور است که جناب تقی زاده گفتند باید استفسار شود .

رئیس - آخریای چه شد چه زایرت عرض شود .

آقا سید حسین - این وزرا یک عمر معرفی خود را کرده اند و نمیتوانند از عهده بر آید ولی محض اینکه اعلیحضرت انتخاب فرموده اند تا بجا قبول میکنیم ولی باید در فکر باشیم که یک هیئت دیگری معین شود که بتواند کار بکنند .

آقا سید مهملی - در خصوص هیئت وزرا اعلیحضرت انتخاب فرموده اند صحیح است اما در خصوص عمل مایه خیلی مهم است باید در اینخصوص بحضور همایونی عرض شود

که مردم منتظر حقوق هستند بولی باید ته بشود .
آقا شیخ حسین شهیدی - اگر امروز این وزیر مایه استعفا بدهد خیلی ضرر بمملکت خواهد خورد باید اعلیحضرت اورا بخواهند و اگر هم بار رئیس الوزرا همراه نیست باید او را هم معملت کرد تا استعفا ندهد .
وکیل الرعایا - فقرا میشود روی آب دریا در کرد و چیزی رهام میشود با او رد کرد ولی نمیشود از او بارگران رارد نمود . زیرا که خودش با آن بارها دو خواهد غرق شدن ما خواهشی که داریم از اعلیحضرت اینست که امروز کشتی لازم داریم که اسباب نجات ما باشد .
رئیس - بنظر شما کشتی کدام است .
وکیل الرعایا - پنج ساعت بنده مهلت بدهند عرض خواهم کرد ولی بشرط اینکه کسی را که وزیر میکند اشخاص دیگر را دخالت در کار نداشته باشد و بر وزیر دیگر معین نکنند که با اختیار خود هر چه می خواهند بکنند .
آقای میرزا سید علینقی - معلوم شد که این هیئت پذیرفته میشود صحیح است ولی عقیده بنده اینست که وزیر مایه مجدداً بر سر کار خود بیاید اگر هم شرایطی داشته اند قبول شود .
حاج امین الضرب - عقیده بنده اینست که سایر وزراء هم مثل وزیر مایه بوده اند چنانچه تغییر او صحیح نبوده سایرین هم همینطور .
آقای میرزا ابوالحسن خان - آیا با وجود این گفتگو نهایتاً حدود سلطنت را محفوظ داریم که فرمودند اگر همراه نشدند تغییر داده میشود البته هر گاه همراه نشدند با کمال اقتضای عزل آنها را از پیشگاه همایونی خواهیم خواست .
آقای زلفاضلعی آقا - وقت ماندن است این همه تکرار لازم نیست اگر پذیرفته شد که هیچ الا آنها معامول شود .
حاج محمد ابراهیم - بعضی را میخواهم و بعضی را نمیخواهم فقط تصور دولت خواهی شاه است حالا که اینطور است بنده هم تعجباً قبول کردم .
آقا سید نصر الله - مجتهد - کار باین مهمی را باین مختصر میکند تا باین تأمل نماید و رای بگیرد .
آقای میرزا فضلعلی آقا - خیلی صحبت شده و تأخیر تعیین هم ورت اقتضای خواهد شد .
آقا سید مهملی - کسی میتواند کار بکنند که به بیات و دوام خود مطمئن باشد باین گفتگوها اینها چطور میتوانند کار بکنند خوب است از حالا قبول نکنید .
آقا سید حسن - باین فرمایش که اعلیحضرت فرمودند و کلاه اطمینان باین هیئت پیدا کرده اند .
وکیل التجار - اکثر کارها عقب افتاده علت همان است که کار کارهای یکدیگر معارضه میکنیم ما باید فقط حقوق خودمان را حفظ کنیم خصوصاً حقوق سلطنت را در پرور هم این گفتگو شد که فقط ما حق یک اخطار داریم اخطار هم کردیم حالا چنانچه از بعد دیگری نمایم البته در صورت عدم موافقت بعد از چند روز حق خودمان را خواهیم گرفت .
وکیل الرعایا - هیچ فرضی در بین نیست از روی قانون مایه این هیئت را قبول کنیم بولی هم کردیم ولی ما تا بیست روز دیگر انفعال آنها را نخواهیم و در این بین دو کرور ضرر بپرم خواهد خورد و شما نمیتوانید پول مردمان را بگیری کاری هم نخواهند

آقا سید حسین - خوب است بعضی اینکه نظامنامه زودتر با یک نویسنده و بعضی برسد مقرر شود که امروز رای بگیرند و آن چند ماده هم که محل نظر است بعد رای گرفته شود .

آقای میرزا حسین شهیدی - خوب است مقرر فرمائید از روز شنبه شروع بقرائت قانون اساسی شود .

رئیس - انشاء الله با کمال اهتمام از روز شنبه شروع خواهد شد عجله خواهشی که دارم این است مطابق اول وقتی که از برای انعقاد مجلس تعیین می شود در همان وقت وکلای

عظام بدون تخلف دقیقه حاضر شوند که اوقات مجلس مهمل نماند و با کمال دلگرمی باید وکلای عظام حفظ مقامات خود را نموده که طرز حرکات آنها

سرمشق دیگران باشد و مهم ترین وظیفه ما آنست که بر طبق نظامنامه داخلی رفتار نمایم وقتی که این ترتیب شد انشاء الله کار پیشرفت خواهد کرد تا

کنون کارهای مجلس ناتمام مانده مایه دولت زمین است کیسیون مایه هنوز مشاغل خود را انجام نداده

نظامنامهها ناتمام است امورات مملکت خرج و مرج شده جز اینکه وکلای عظام جداً در مقام کار بر آمده

دقیقه تسامح نورزند چاره نیست طول زمان انعقاد مجلس خوب است چهار ساعت معین شود که سه ساعت آن صرف قرائت نظامنامه شود و یک ساعت

صرف مذاکرات گردد .

نواست بکنند
فتح الله خان - خوب است قرار شود این وزراء روز شنبه بیایند به مجلس پیش از این هم مذاکره نشود (مجلس ختم شد)
مذاکرات شنبه پنجم شعبان المعظم دارالشورای ملی
 خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه ۳ را مقبل لشکر قرائت کردند

آقای میرزا محمود - در چندی قبل بر حسب تصویب مجلس قرار شد اسامی فائزین و حاضرین در مجلس قرائت شود چند هفته هم قرائت شده است متروک شد خوب است مقرر فرمایند کما فی السابق معمول دارند

حاج امام جمعه - معمول نبوده ولی معمول شود در روز نامه مجلس هم اسامی فائزین درج شود

آقای سید محمد حسین - خوب است مقرر فرمایند قانون اساسی خوانده شود

وزیر عدلیه - بلکه هر صفحه که خوانده شود قبول کردید او را چاپ کنند تا مریضی شود خصوص قانون عدلیه فصل بفصل که میگذرد اجسری شود قرآن مجید هم یکدفعه نازل نشده بلکه بتدریج نازل شده

آقا میرزا ابراهیم - برای تصحیح نظامنامه وزارت عدلیه دوازده نفر از علماء و کلا خوب است معین شوند که در کمیسیون قرائت و تصحیح کرده بعد جزو جزو بمجلس آمده قرائت شود در این صورت تعطیل هم نخواهد شد

آقای میرزا ابوالحسن خان - جناب مشیرالدوله مرحوم شده اند

رئیس - بلی
آقای میرزا ابوالحسن خان - این مردیکی

از رجال بزرگ خیرخواه ملت بود ممکن است تحقیق شود که با حال خود مرد است یا خیر امروز بر مجلس لازم است که هر کس از رجال بزرگ و غیره که وجود آن برای ملت فائده داشته باشد وفوت شود تحقیق شود که بحال طبیعی فوت شده یا خیر ؟

آقای سید محمد حسین - حسب المقرر قرار بود که در اول مجلس قانون خوانده شود و در آخر مجلس مذاکرات بشود مقرر فرمایند قانون اساسی خوانده شود

رئیس - صحیح است ولی امروز ترتیبش موجود نشده کارهای دیگر هست که باید مذاکره شود انشاءالله فردا خوانده میشود

رئیس التجار - جناب رئیس در باب فوت مشیرالدوله چه فرمودید ؟

رئیس - ممکن است الان با تلفن تحقیق شود

احسن الدوله - اینقدر که و کلا از برای ممارست یک نفر مرده مجاهدت دارند خوب است همین قدر هم بجهت زندهها حمایت داشته باشند

رئیس - چند نفر از طرفه مجلس برای تحقیق معین شود

حاج امین الضرب - اینطور خوب است که بواسطه تلفن اسامی اطباءیکه در آنجا بودند معلوم شود تا در صدد تحقیق برآیند (تلگرافی از فرمانفرما رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون بتوسط مصدق السلطنه خدمت آقای سعدالدوله وزیر امور خارجه امروز تلگرافی از محمد حسین خان حاکم سارجلابلاغ رسیده بود معصوم قاضی پاشا نزدیک

سر دشت اردو زده هموم سوار مترده منقور همراه دارد نصف مشیره دیگر هم همراهی کرده سیدالشایر هنوز اطاعت نکرده ولی لابد است اطاعت کند سردار مکرر بهم لایبداست اطاعت نماید در ولایت مکرری دیگر عشایری برای دولت ایران نمایند سایرین هم سرگردان خیلی هم طول بکشد یک روز دیگر سایر عشایر هم اطاعت خواهند کرد در فرسخ تخطی کرده اند از مکرری و سر دشت دیگر کسی باقی نمانده الان از تمام این ولایات قریب صد سوار بیشتر نمانده یک ماه است فریاد می کنیم که اقتضای سرحد از حد گذشته است کسی گوش نمی دهد

حاج امام جمعه - بنده هم از اشخاصی هستم که میگویم این نظام نامه جداً از مجلس نباید بیرون بیاید اما بعد از آنکه دوازده هزار عشایر ما از ما میوس شده بروند اطاعت عثمانی را نمایند عثمانی هم اتصالاً پیش می آید دیگر برای مملکتی باقی نخواهد ماند اینست حال سرحد سارجلابلاغ از حال اردوی هم بربروز مطلع شدید در این صورت نظامنامه فایده ندارد خوب است این نزاع خانگی را کنار بگذاریم اتفاق نوده در صدد رفع برآیند و خود را از تدبیرات خارجه حفظ نماییم

وکیل التجار - از اینک ما بنشینیم و بگوئیم مملکت رفت است فایده ندارد باید معالجه کرد بهتر اینست این سردار هائی که مدتها مال دولت و ملت را برده اند و خوردند آنهارا اهل حضرت بخواهند هر قدر از برای آنها ممکن است از حیث مال در همراهی کمک کنند بعد از دولت بگیرند ملت هم هر چه می تواند باید همراهی کنند تا علاج بشود

آقای سید حسن تقی زاده - گویا از تلگراف حضرت آقایان بطور کامل مسبق نشدند بربروز که مسئله اردوی صحبت شد میخواستیم این نکته را عرض نمایم نشد نقطه فکر آخری آقایان باینجا منتهی شد که بدولت اخطار شود که اقدام نمایند اگر نتوانست بیاورد خود ملت اقدام نماید بنده عرض می نمایم این ترتیب نخواهد شد دولت هیچ وقت نخواهد گفت من نمی توانم و افعال را هم از دست نمی دهم پس کی باید این اقدام بشود مجلس هم که متاسفانه می نماید اگر مقصود در مجلس گفتن است از گفتن هم مضایقه میکنند هر چند روز یک مرتبه مذاکره میشود و دیگر فراموش می گردد بعد از آنکه شما قطع کردید که دولت هیچ اقدامی نخواهد کرد و قطعات خاک شمشاد میروند و عشایر شمشاد روی اضطرار از اطاعت خارج میشوند دیگر منتظر چه چیزید گمان بنده این است همانطور که از تبریز و اردوی تلگراف شده که اگر اقدام نمیشود به خودمان واگذار نمایند حالا بخودشان واگذار کنید که همه بدانند ما دولت نداریم و یک ملت هستیم

مستشار الدوله - اینکه تقی زاده گفتند امروز کار بجائی رسیده است که دیگر علاجی غیر از اقدامات ملی ندارد آن روز گفته شد که گفتن خود زوار بخاک عثمانی نرود ولی نقد حالا هم عقیده بنده این است که تلگراف بشود به هیچ اسلام عتبات که از آنجا بیایند و باید جلوگیری شود که عشایر مافوق فوج تحت تبعیت دیگران نروند و فرستک فرستک خاک ما از دست نرود

آقای سید محمد حسین - این را که میفرمایند در صورتی است که ایران امنیت داشته باشد

حسام الاسلام - از اول گفته اند که لوخ انداز را یادش سنک است راه خیلی آسان است یکی از طرف خواتین بختیاری و عراق عرب است مجلس اذن بدهد که هجوم ببرند بخود رعیت آنجا بجهت مشروطیت حاضر است همین قدر اقتضای بشود خود رعیتش در صدد بر خواهند آمد آخر تا کی تا چند اقدام نمیکند

آقای سید حسن تقی زاده - آقا گفتند که بشرط اینکه امنیت باشد من میگویم این شرط لازم نیست بشرط اینکه مجلس دیگر هیچ حرفی نزنند در سایر پارلمانها وقتی که گفتگوی خاک شد تمام ملت از هر مذهبی که باشند اتفاق نوده هیچ حرف دیگر نزنند

صنیع الدوله - بطوریکه آقای تقی زاده گفتند از روی تاکید است و در این موارد مجلس طرف میخواند که صحبت نمایند طرف قوه مجریه است کجا هستند آنها که حاضر شوند تکلیف مجلس خواندن لوایح و وضع قوانین است

حاج امام جمعه - این سفر ما وقتی که رفتی بیای تحت عثمانی این مملکت مستبد بود و در آن مملکت هم که هست همین طور است تمام اینها ناشی از او میشود حقیقه او باید این مذاکرات تمام نمایند

هر چه گفته میشود که چرا تغییر مسلک نمیدهد هیچ کس گوش نمیدهد من یک خدمت از او نشان دارم که در این فرض اخیر یک فایده داشت که ایران را با افریقا و خت آن قلمرو اجواهر گرفت که من ایران را با این قلمرو اجوا کردم

آقای میرزا ابوالحسن خان - چون این تلگراف بعنوان مجلس نبود بلکه شخصی وزیر امور خارجه شده چه چیست که اینجا آمده است کار باید از مجرای آن بشود و طرف ما وزیر امور خارجه است بقول آقای صنیع الدوله که طرف ما

حاج امام جمعه - این تلگراف را اولاً من مواخذه از تلگراف چه دارم که فرمانفرما روز سه شنبه تلگراف کرده و دیشب رسیده است و شخص واسطه بعضی اینکه سعدالدوله در شعبان است هر اسان آورده بود نزد من که چه بکنیم گفتیم این نسخه نزد من باشد تا در مجلس صحبت شود یک نسخه دیگر بگیرد بفرستید پیش سعدالدوله

آقای میرزا ابوالحسن خان - فرض این است که بی ترتیب نشده اما در خصوص اتفاق همان است که گفته شد مادامیکه ما مشغول جنگ خانگی باشیم البته دشمن فرصت پیدا خواهد کرد فعلاً باید کار را یکسر کرد تا اتفاق حاصل گردد حال فی از خواستن وزیر امور خارجه تکلیف چیست باید از را خواست

وکیل التجار - قبل از آنکه فرمان فرما میخواست حرکت کند بنده این عرض را کردم که باید در این مواقع وزرا تمام حاضر باشند و نزدیک بهم باشند تا این کارها اصلاح شود تا اینکه بروند مشیران و راههای دور که نشود با آنها دست رسی پیدا کرد باید با هم بنشینند و فکر کنند که چه چاره باید اندیشید با تلگراف و تلفون نمی شود این مطالب را گفتگو کرد

مستشار الدوله - اینجا مذاکره میشود طرف مجلس که هیئت مجریه باشد اینجا نیست بنده عرض میکنم ما یکسال است می بینیم از قوه مجریه برای ما فائده حاصل نشده است پس در این صورت آن چیزیکه در آخر میشود بقول آقای

تقی زاده خود ملت اقدام نمایند اگر آنها هم از اهل این خاک هستند خودشان بیایند ما چرا آنها را دعوت نمائیم

حاج سید مرتضی - مملکت چند هزار سردار اسمی دارد ولی دونوج نداریم پس خوب است آنها را بیرون کنند

آقا میرزا ابوالحسن خان - بنده عرض میکنم یک اعلان آخری هم لازم است

حاج محمد ابراهیم - این علاج فوری نیست بعقیده بنده تلگراف بشود که تفصیل این است یا مجدانه اقدام شود یا اینکه بملت اطلاع داده شود که خودشان فکری بکنند

آقای مهدی باقر - چند روز است میگویند تا فرصت هست باید اقدام کنیم از طرف عراق عرب باید حمله کنیم اگر اینکار بشود عراق عرب از دست او خواهد رفت

مستشار الدوله - باتمام این مطالب آنطور که جناب حاج سید نصرالله گفتند بطور فوق العاده بر رئیس الوزرا تلگراف شود نه بطور خواهش که در دربار مجلس فوق العاده از وزراء و امراء و سردارها تشکیل داده آن نقشه و خیالی که در باره دشمن بعمل خواهند آورد گفتگو نوده و فردا اطلاع بمجلس بدهند و الا اگر اینطور نباشد فردا بازر اینجا آمده وقت مجلس ضایع خواهد شد و کاری هم پیشرفت نخواهد کرد این مجلس عسکره را اگر ترتیب بدهند در خارج هم خیلی اهمیت حاصل خواهد کرد که امروز در دربار ایران مجلس فوق العاده سکری برای مدافعه تشکیل داده شده است

حاج سید نصرالله - باید فکر کرد که چه باید بشود

رئیس - چون بنده بصیرت دارم میدانم تا چه اندازه اهمیت دارد اگر سر دشت برود تمام اردوی و قریه رفت است

حاج امام جمعه - اگر صلاح است الان با تلفن بوزرا اطلاع داده شود

آقای سید حسن تقی زاده - این تمام حجة آخری باید باشد اینرا هم باید دانست هر کس کاری را نکرد و سایرین آمدند قبول کردند منت خواهد داشت پس حالا این جنگ خانگی را کنار بگذارند شاه و وزرا اقدام نوده دشمن خارجی را دفع کرده ملت بزرگی بر ملت گذاشته و صاحب یک سلطنت قانونی مشروطه دائمی شوند ولی اگر ملت اقدام نمود کار برعکس خواهد شد چنانچه در چند سال قبل بدولت فرانسه دشمن قلبه کرد و دولت همراهی نکرد بلکه اقوا نمود که داخل یا بخت شود ملت که این را ملاحظه نمود در تمام گوشه ها یک اعلانی انتشار داد که وطن در خطر است تمام ملت جمع شده دشمن را با قوه ملی دفع نمودند آنوقت کار برعکس شد زیرا که ملت گذار بر دولت شدند حال خوب است اهل حضرت هم منت گذاشته جلو افتاده دشمن را دفع نمایند و الا ملت خود دفع خواهد کرد و صاحب منت خواهد شد

حاج محمد آقا - تا حالا تمام مسامحه و اعمال گذشت در گفتگوی لاهیجان اسکر اقدام میکردند کار باینجا نمیکشید خودشان بهتر میدانند که تا کتون هیچ اقدامی نکرده اند اگر در این مدت سه فوج تهیه میکردند والله اگر این اتفاقات می افتاد ما نشسته ایم از سفر خودمان کله می کشیم باید از آنجا تلگراف بشود بسفر عتقا که همه بقوانند که عثمانی عسکر خود را بیرون ببرد عثمانی باین اندازه قوت ندارد که مقاومت نماید

شیخ ابراهیم - اگر خواستن وزرا لازم است از امروز باید بخواهند

حاج سید نصرالله - وزرا و سردارها و امراء تمام صاحب ثروت هستند حاضر شوند و اقدام نمایند اگر مسامحه شود دیگر عقیده بنده این است که واگذار بملت شود

آقای امام جمعه - من از روز یکشنبه مطلع بودم که روز بروز تخطی مینمایند و قرار شد اقدام شود هیچ اقدام هم نشده حال امام مبرسم مثل آنکه حاج امام جمعه گفتند باز امروز فی الجمله گفتگو شود و بمسامحه بگذرد پس خوب است همانطور که گفته شد مقرر شود وزرا بیایند و از اینجا نرویم تا کار درست شود

حسام الاسلام - صاحب خانه را باید بدوشکل بیدار کرد اگر زیاد خوابیده باشد باید او را بطور ملایمت بیدار کرد و اگر دزد آمد در خانه باید او را طوری بیدار کرد که همسایه هم بدانند حالا باید واسطه را کنار گذاشت بشاه باید گفت مملکت میرود تا فرصت هست باید اقدام کنیم از طرف عراق عرب باید حمله کنیم اگر اینکار بشود عراق عرب از دست او خواهد رفت

مستشار الدوله - باتمام این مطالب آنطور که جناب حاج سید نصرالله گفتند بطور فوق العاده بر رئیس الوزرا تلگراف شود نه بطور خواهش که در دربار مجلس فوق العاده از وزراء و امراء و سردارها تشکیل داده آن نقشه و خیالی که در باره دشمن بعمل خواهند آورد گفتگو نوده و فردا اطلاع بمجلس بدهند و الا اگر اینطور نباشد فردا بازر اینجا آمده وقت مجلس ضایع خواهد شد و کاری هم پیشرفت نخواهد کرد این مجلس عسکره را اگر ترتیب بدهند در خارج هم خیلی اهمیت حاصل خواهد کرد که امروز در دربار ایران مجلس فوق العاده سکری برای مدافعه تشکیل داده شده است

آقای میرزا ابوالحسن خان - در این جنگ خانگی حاکم سندیت دارد و مجلس باید هر اقدامی که میتواند بکند حرفی نیست عقیده بنده این است که آنچه عملی در این خصوص باید گفتگو شود بعضی مطالب که چه باید کرد خوب است در مجلس مخصوص وزرا خواسته شوند و گفتگو شود و نتیجه حاصل گردد

صدیق حضرت - وقتی که مسئله اردوی با هیئت وزرای سابق گفتگو شد گفتند دول همجوار در کار بوده و واسطه هستند حال عقیده بنده اینست که معلوم شود مداخله آنها چه بوده است

آقای سید حسن تقی زاده - عقیده بنده برعکس این اعتقاد است همه وقت تمام حرارت های ما را همین یک کلمه سرد میکنند و وزرا می گویند ما می خواهیم سؤال و جواب نمایم حال سماه است که هیچ اقدام نشده وقت رفتن فرمانفرما قرار شد فوج هیدان و خسته و خروین و غیره برود بکنفر نرستاده اند حالا باید ملت دیگر خودش همراهی بکند و ملت ایران را هم من زنده می دانم حالا باید بهر کس اطلاع آختری داده شود که اگر شاهام اولاد این وطن هستند بیایند با ما همراه شوند اگر نیامند بعد از آنکه ملت دشمن خود را دفع کرد لابد دشمنان داخلی را هم دفع خواهد کرد

آقای سید نصرالله - از فرمانفرما چنین تلگرافی بیاید آیا اهمیت ندارد بر فرض این تلگراف اهمیت نداشته باشد ولی مدافعه سرحدی که اهمیت دارد تا کی باید این ملت بسوزد

رئیس - بلی بازاری باید رفتار کرد

مستشار الدوله - ابتدا جای آزادی نیست سه ماه است که ما بازاری رفتیم و آنها یکصد و پنجاه قریه تصرف کردند حالا چه موقعی است که بگوئیم این تلگراف فرمانفرما اهمیت ندارد و تلگراف سردار مکرری را تصدیق نکنید

حاج امام جمعه - در این مسئله بنده همراهی هستم اینقدر سرحد دار ما است اگر ما بصر حاکم جزو و کل گوش ندیم پس از کی بیرسیم اسار در خصوص وزرا امروز آنها را بخواهید و آنچه لازم

حاج امام جمعه - عقیده بنده اینست سه ساعت بفرود مانده بیایند پیش از این نمیشد صبر کرد اگر فی الجمله اعمال بشود آنوقت باید تشییع

حاج امام جمعه - عقیده بنده اینست سه ساعت بفرود مانده بیایند پیش از این نمیشد صبر کرد اگر فی الجمله اعمال بشود آنوقت باید تشییع

حاج امام جمعه - عقیده بنده اینست سه ساعت بفرود مانده بیایند پیش از این نمیشد صبر کرد اگر فی الجمله اعمال بشود آنوقت باید تشییع

است با آنها گفته شود همانطور که مستشار الدوله گفتند آنها بروند در دربار مجلس کرده نقشه و نتیجه اقدامات خود را فردا بمجلس ارائه بدهند تا تکلیف معلوم شود

آقای سید محمد حسین - مادامیکه فرمانفرما اینجا بود مطلب خیلی اهمیت داشت و خیلی اهمیت می دادند و افواج معین می کردند از جمله سوار جهان شاه خان بود حتی وقتی که فرمانفرما میخواست برود بنا بود جهان شاه خان قبل از وقت برود حالا مدتی است جهان شاه خان اینجاست و هر روز میرود دربار میگوید سوار من حاضر است اگر سوار ابل را هم می خواهید بول بدهید تا سوار ابل حرکت نکند هیچکس حرف او را گوش نمی دهد

حسام الاسلام - در بعضی موارد احتمال بقدر یقین کار می کند و عاقل باید جلو احتمال را بگیرد مگر فرمانفرما مأیوس دولتی نیست در سایر پارلمانها چه کار میکنند وقتی که صحبت وطنی شد نسیاست نشست

آقای میرزا ابوالحسن خان - در این جنگ خانگی حاکم سندیت دارد و مجلس باید هر اقدامی که میتواند بکند حرفی نیست عقیده بنده این است که آنچه عملی در این خصوص باید گفتگو شود بعضی مطالب که چه باید کرد خوب است در مجلس مخصوص وزرا خواسته شوند و گفتگو شود و نتیجه حاصل گردد

صدیق حضرت - وقتی که مسئله اردوی با هیئت وزرای سابق گفتگو شد گفتند دول همجوار در کار بوده و واسطه هستند حال عقیده بنده اینست که معلوم شود مداخله آنها چه بوده است

آقای سید حسن تقی زاده - عقیده بنده برعکس این اعتقاد است همه وقت تمام حرارت های ما را همین یک کلمه سرد میکنند و وزرا می گویند ما می خواهیم سؤال و جواب نمایم حال سماه است که هیچ اقدام نشده وقت رفتن فرمانفرما قرار شد فوج هیدان و خسته و خروین و غیره برود بکنفر نرستاده اند حالا باید ملت دیگر خودش همراهی بکند و ملت ایران را هم من زنده می دانم حالا باید بهر کس اطلاع آختری داده شود که اگر شاهام اولاد این وطن هستند بیایند با ما همراه شوند اگر نیامند بعد از آنکه ملت دشمن خود را دفع کرد لابد دشمنان داخلی را هم دفع خواهد کرد

آقای سید نصرالله - از فرمانفرما چنین تلگرافی بیاید آیا اهمیت ندارد بر فرض این تلگراف اهمیت نداشته باشد ولی مدافعه سرحدی که اهمیت دارد تا کی باید این ملت بسوزد

رئیس - بلی بازاری باید رفتار کرد

مستشار الدوله - ابتدا جای آزادی نیست سه ماه است که ما بازاری رفتیم و آنها یکصد و پنجاه قریه تصرف کردند حالا چه موقعی است که بگوئیم این تلگراف فرمانفرما اهمیت ندارد و تلگراف سردار مکرری را تصدیق نکنید

جنازه وطن را بکنیم.

آقا میرزا فضلعلی آقا - بنده يك عرض کردم و هر کدام بر بنده ایراد کردند بنده از روی نوشته سرحدات می گویم اینها آمدند از ساوجبلاغ چهار قریه را تصرف کردند اما مطلب مشایر جنگ خانگی است اگر این جنگ خانگی را رفع کردید دیگر شمانی نمیتواند تعدی کند این حرف بنده جای ایراد نیست.

مستشار الدوله - چه تفاوت دارد از روی با ساوجبلاغ امروز در از روی است فردا میکشد طرف ساوجبلاغ امروز بگوئیم آنجا جنگ خانگی است فردا خارجی میشود علاج همان است که آقای تقی زاده گفتند ملت باید خودش رازنده بداند اقدامات لازمه را بکند و بدولت هم تمام حجت آخری بشود که اگر از این ملت هستی بیاید همراهی نمائید.

آقا سید حسن تقی زاده - بعضی گفتند وزرا امروز عصر بیایند ولی عقیده بنده این است که آن مجلس سردارها و امرا امروز در دربار بشود که فردا نتیجه را بما بگویند که دیگر بما نگویند برودیم به بیستم چه باید کرد باید این ملت حسن خود را نشان بدهد دولت هم خواست اقدام نماید اسباب پشت گرمی آنها خواهد شد و باید مجلس بدلت اطلاع داده و صدا نماید.

حاج امین الضرب - اینکه گفته شد بوزرا اطلاع داده شود هیچ فائده ندارد زیرا که ابدآ آنها در فکر نیستند و هیچ اهمیت نمیدهند عقیده بنده این است و زرای عالی و وزرای قدیم و امرا را حاضر نمایند امروز عصر در اینجا مجلس شده گفتگو شود.

آقای میرزا محمود - بنده هم با جناب حاج امین الضرب هم عقیده هستم.

مستشار الدوله - بنده بعقیده سابقه باقی هستم برای اینکه داخل در عادیات نشوم بلکه تکلیف بوزرا بشود که يك مجلس از وزرا و امرا و سردارها تشکیل داده آنچه لازم است گفتگو نمایند و فردا اطلاع بدهند.

حاج سید نصر الله - این مجلس مثل مجالس مادیه نیست و فوق الاماده است امروزه گفتگو حقیقه در خاک و ملیت است اگر حاضر نشوند معلوم میشود که اینها دشمن ما هستند.

حاجی معین التجار - کار را سرداب ما بهتر صورت میدهند تا وزرا ضرر ندارد که از آنها شوری بشود.

رئیس - حال اختلاف شد که نه از وزیر میخواهم یا اینکه سردارها هم باوزرا باشند.

آقا سید حسن تقی زاده - تمام اینها نوکر پادشاه هستند هشت نفر وزیر مشول مجلس هستند و سایرین باید طوری خدمت نمایند که تقرب حاصل نمایند پس اینها باید در دربار جمع شده آن آخر اقدام خودشان را مذاکره نموده فردا که بیایند جواب بیاورند نه اینکه بساز گفتگو شده بروند برای ما جواب بیاورند ما با سردارها طرف نیستیم و ابدآ با آنها گفتگو نداریم.

مستشار الدوله - عصری وزرا آنها آمده هم معرفی شده و هم آنچه لازم سؤال و جواب است با آنها بشود که در مجلس دوم دیگر جای سؤال و جواب نباشد.

حاجی سید نصر الله - ما نتیجه اتفاق را میخواهیم

از اینکه آنجا مجلس میکنند یا نمیکند کار نداریم آن کسانیکه امروز تمکن دارند باید همراهی و اقدام نمایند

حاج سید عبدالصالح - شش ماهی خوب است امروز آن مجلس که وزرا با امرا باید بنمایند منتهی بشود ولی آن مجلس که باید وزرا و امرا بلکه علماء هم باشند در اینجا بشود و تکلیف ملت و مردم معلوم شود.

وکیل التجار - مقدمه باید وزرا در اینجا حاضر شوند و با آنها حالی سکود که چه باید کرد و چه نوع مذاکره نمایند بعد آن مجلس در دربار منعقد شود که دیگر بسامه نگذرد.

آقا سید مهدی - عقیده بنده همان فرمایشات **مستشار الدوله** مانماید تمام قوانین دنیا را منقرض نمائیم و از سر ترتیب جدید پیش بگیریم آن مجلس که باید امیر و سردار باشند آن مجلس باید در دربار دولتی باشد که هر کس هر چه میتواند جانا و مالا اقدام کنند آنجا مذاکره نمایند نتیجه را بیاورند اینجا اظهار کنند.

حاجی امام جمعه - همین طور که مستشار الدوله فرمودند صحیح است ولی يك نکته است که آنها با خطا این مطالب را اهمیت نمیدهند خوب است بیایند اهمیت مطلب را با آنها حالی کنیم بعد مجلس را در دربار منعقد کنند بتکلیف نمیشود مطلب را درست با آنها فهمانند.

مخیر الملک - چرا بالتکلیف هم ممکن است اهمیت مطلب را با آنها حالی کرد.

رئیس - اگر مجلس میل دارد من عصر که بالا میروم خودم بوزرا اهمیت مطلب را بگویم و آنها را مسجون نمایم چون درست از کم و کیف آنجا اطلاع دارم آنها هم مجلس کرده جواب را فردا بیاورند.

حاج سید نصر الله - اینکه گفته شد این امر بر خلاف ترتیب است صحیح است ولی امر رده بمجلس آمده این مطلب با این اهمیت چه ضرر دارد که در همین جا مذاکره شود.

حسام الاسلام - ما نظوریکه مستشار الدوله گفتند امروزه مملکت ما اقتضا دارد که در دربار يك مجلس عسکری و نظامی باشد.

آقای میرزا فضلعلی آقا - این فرمایش که آقایان فرمودند صحیح است که مجلس با این اشخاص طرف نیست ولی اگر در اطراف دیگر باشند و با آنها مذاکره شده ملت خود را اظهار دارند چه ضرر دارد.

رئیس - امروز عصری قرار بود مجلس تشکیل بشود در باب عمل نان حال و کلا چه میگویند تشکیل بشود یا نه آنها هم اهمیت دارد و این چند روزه تا ممکن است زودتر تهیه کنیم و نان بشود خواهش دیگری که دارم این است در زیر روز هم گفتیم که نمیتوانید حفظ انتظامات داخلی مجلس را نمائید و در این خصوص وقت مجلس خیلی مذاکره شده مبلتی هم وقت مجلس را صرف کردیم مهله امروز وقت حاضر نشدند حالا باز خواهش میکنم که در سه ساعت هم حاضر شوید که هم حفظ شئون خودتان را کرده باشید و هم وقت مجلس ضایع نشده باشد.

رئیس التجار - تلفونی که بمؤتمن الملک شده جواب چه رسید.

محقق الدوله - در جواب تلفون مجلس جناب مؤتمن الملک خیلی اظهار تشکر و امتنان نمودند و چنین مذکور داشتند که در روز مبتلا برض قولنج شدند و بعد از آن سکترو داد دکتر انگلیسی آوردیم که تشخیص بدهد از چه بوده است فلان درام زاده صالح بطور امانت گذاشته شده و خیلی عرض تشکر از اقدامات مجلس مقدس مینمایم.

رئیس - خود مشیر الدوله مرحوم در سروز قبل که من خدمت ایشان رسیده بودم از مرض قولنج شکوه داشت حالا اگر لازم است باز تحقیق شود.

آقای میرزا ابوالحسن خان - مجلس این حق را داشت که تحقیق کند پیش از این حق ندارد حال این هشتی که میروند اگر قانع شدند و بما اطمینان دادند بسیار خوب والا اقدامات لازمه دیگر شود.

وکیل التجار - اگر اطمینان دادند که ببرند دفن کنند والا باید باشد تا تحقیق شود.

رئیس - این هشت نباشد برود برای تسلیت و تزیین است و تمام این سؤال و جواب ما را خواهند کرد.

آقای میرزا سید حسن - حالا که شما خودتان میروید خوب است تمام مملکت را مثل از روی فرض کرده از بیات راهها و افتشاش ولایات کلیه مذاکره نمایند که فردا نتیجه آنرا در مجلس بگویند.

حاجی سید نصر الله - هر روز که ما می آیم اینجا گرفتار تظلمات یکی هستیم یکروز از کرمانشاهان روز دیگر از تنکابنها و غیره آید چه باید کرد درباره آنها.

رئیس - امروز اقدامی در باب کرمانشاهان شد و قرار شد که يك پولی با آنها داده شود پروند چند نفرشان بماندند که عمل بانجام برسد مسئله تنکابن هم اگر باید در مجلس مذاکره شود بشود.

آقا سید حسین - مسئله تنکابن مقرر شد در مجلس وزراء با و کلاه مذاکره شود که بعضی اسناد و نوشتهجات در دست است تاریخه کی شود.

رئیس - آیا امر تنکابن متعلق بمجلس است یا عدلیه؟

آقا سید حسین - متعلق عدلیه.

رئیس - پس باید ببینیم که مجلس وقت دارد یا بنگونه کارها رسیدگی کند.

آقای میرزا طاهر - مسئله تنکابن راجع بدو وزارتخانه است یکی وزارت داخله که باید آنجا را امنیت بدهد و حاکم معین کند و یکی از بیات این قتل و غارت که راجع بدیوانخانه عدلیه است که تا حال هم ثری نبخشیده.

رئیس - امیدواریم که انشاء الله بزودی عدلیه اقدامات صحیحه بنماید.

آقا سید حسن تقی زاده - این صحیح است که مجلس نباید در خصوص امری رسیدگی کند ولی یکدهمه است که قتل و غارت صوملی در يك ولایت جریان پیدا میکند آنوقت وکیل آن ولایت در مجلس فریاد می کند و دیگران را هم باخود هم آواز می نماید در همه جا هم است سیدار هم خودش خواهش میکرد رجوع عدلیه

معمول است و اجاره مجلس در آن وقت باید رسیدگی نماید.

رئیس - اگر اجازه می دهند ماموری از طرف مجلس برود تحقیق نمایند که این تظلمات واقع شده یا نه بعد از آن شروع بکار شود (جمعی گفتند خیلی خوب است).

رئیس - معلوم است امر تنکابن باید در عدلیه تحقیق شود در مجلس.

آقای میرزا فضلعلی آقا - در این فقره سیدار هم و کلارا تنگ آورده است و بتکلیفاتی از تنکابن آمده که متناقض است و تا بحال این مطلب در پرده مانده روز بروز فسادش بیشتر شد پس يك مرتبه تحقیق شود بهتر است و همین ترتیب که فرمودند از طرف مجلس بروند تحقیق نمایند.

آقای میرزا محمود - اینکه فرمودند مامور برود بنده عرض میکنم که از مجلس مامور رفتن صحیح نیست و فردا از برای افتشاش همه جا باید از مجلس مامور برود آنوقت کسی از و کلابانی نخواهد ماند خوب است از خارج مجلس باشد.

حاج شیخ محمود - در خصوص امر تنکابن کاغذ جاتی خدمت آقا سید محمد تقی تنکابنی آمده است خوب است آنها را بخوابند معلوم شود که چیست.

آقا سید حسین - فرمودند که باید در محل تحقیق شود.

رئیس - من میکویم تکلیف اینست تازای آقایان چه باشد.

وکیل الرعایا - در امر تنکابن باید رسیدگی شود در آن اوایل سیدی آمد در مجلس که برادر مرا پرسید از کشته است یا بد چند نفر از کلاز برای رسیدگی این امر معین شدند تحقیق کردند معلوم شد که خودش خودش را کشت غرض اینست که باید تحقیق و رسیدگی شود و همه ما نظوریکه آقای تقی زاده فرمودند جلوگیری شود که يك سیلی بی جهت بکسی زده نشود.

ملاحسن وارث - این آقای آقا شیخ ابوالقاسم که آمدند در اینجا از آقایان آنجا است از او بخواهند تحقیق شود و رسیدگی نمایند.

رئیس - میگویند او خودش عرض است پس باید در عدلیه رسیدگی شود من غیر از حق با کسی همراستیم عرض اینست باید طوری باشد که بمجلس ایراد وارد نیاید.

آقا میرزا حسین طیب - بنده هم اطلاعاتی دارم که از الموت نوشته بودند که از این طرف ریخته و اموال ساعدالسلطان راجه قدر قمارت کردند و چه قدر گاو سر بریدند و در سفرش اینست که این نحو کاغذ جات از آن طرف هم هست.

آقای میرزا محمود - مجلس باید اهالی آنجا را امنیت فوری بدهد.

وکیل التجار - امنیت فوری تعیین حکومت است و بعد از آن خواستن آن اشخاص و در عدلیه رسیدگی شدن.

آقا سید حسن تقی زاده - طرفینی که اینجا هستند برای رسیدگی ناقص نیستند عدلیه هم حاضر است سیدار هم خودش خواهش میکرد رجوع عدلیه

شود ولی برای رسیدگی آنجا چون حکومت ندارد کسی برود تحقیق و رسیدگی کند برای امنیت هم حاکم معین کنند.

آقای میرزا فضلعلی آقا - اینکه آقای تقی زاده گفتند صحیح است ولی باید از آنجا تحقیق شود که حکومت غیر میتواند آنجا را امنیت بدهد یا نه؟

آقای میرزا طاهر - برای امنیت اول حاکم لازم است بعد از آن اشخاص را بخواهند بیایند در عدلیه رسیدگی شود.

سیدار بزور میخواهد حکومت کند اهالی راضی نیستند معتقد الدوله هم اینجا حاضر است با او حرفی دارد بخواهد برونند در عدلیه گفتگو شود.

رئیس - آخر تکلیف چه شد؟

آقای میرزا طاهر - باید حکومت معین شود که حفظ حقوق سیدار و مردم در دورا نماید و نظامات در عدلیه رسیدگی شود.

آقا سید حسین - آن پنج نفر را بفرستند بیایند در عدلیه رسیدگی شود و حاکم هم برای امنیت معین کنند.

فتح الله خان - اگر بنده سیدار عرض بشود که کار و کوفتند مرابره اند مجلس چه حکم خواهد کرد.

حاج امین الضرب - او هم هر چه اظهارات دارد باید بکند کسی مانع اظهارات او نیست.

اسدالله میرزا - ما نظوریکه جناب آقا میرزا طاهر گفتند صحیح و بیشرطانه است.

آقا ملاحسن وارث - آن پنج نفر را باید خواست.

آقای میرزا عماد - این اشخاص که آمده اند دست آن پنج نفر عارضند خوب است آنها احضار شوند که بتحرک سیدار این کار را کردند یا خود سر تا معلوم شود (ساعد الدوله) (لطفعلی خان) و غیره خواهج وند و باید این ایل خواهج وند از سیدار متنوع شوند که آنها مصدر شرارت هرزگی هستند.

رئیس - بعضی حرف که نمیشود و دولت هم بعرف شما نیست شما میخواهید سر او را هم ببرید ولی این نیست مجلس با کی طرف نیست ولی در ماده سیدار مجلس مقرض قلم رفته است من کسی نیستم که بهوای نفس رفتار کنم باید طرفدار کسی باشم مجلس باید حق را بگوید و احقاق حق نماید.

ملاحسن وارث - مجلس چرا طرف قلم رفته است سیدار کسی است که معرفی خودش را بر مردم کرده است.

آقا میرزا محمود - خوب است مجلس اجازه بدهد آن پنج نفر را احضار کنند و رجوع شود بدیوانخانه عدلیه.

رئیس - آقا میرزا حسین طیب گفت که از این طرف بآن طرف حمله بردند و غارت کردند پس از این قرار مجلس باید از این طرف هم احضار کند مجلس باید حق بگوید.

حاج امام جمعه - در این که بعضی در این مملکت بمظالم کرده اند و بد آدمی هستند حرفی نیست و بعضی هم مظالم و ملهوف هستند آن هم حرفی نیست ولی امروز تکلیف مجلس این است که هر کس با هر کس طرف است مجلس حق را بگوید

اگرچه آن طرف شمر باشد حالا آقا میرزا طاهر و آقا میر عماد هر دو صحیح و درست هستند و اهل آنجا میباشند و البته اطلاع دارند آنچه میگویند ولی من که اهل آنجا نیستم هیچ اطلاعی هم ندارم چه بگویم.

آقای میرزا حسین طیب - در چند روز قبل تلگرافی از تنکابن داده بودند بتوسط آقا نورالدین ونسی شناسم که کی هستند و خواسته که تکلیف در مجلس قرائت شود خواستم بهم بمجلس جرات نکردم.

حاج امام جمعه - چرا ندانید چرا جرات نکردید حق را باید گفت.

آقا شیخ حسین - یکی از اصول نظامنامه است که وکیل دایی چه نمیتوان توهین و تهدید کنند در چندی قبل وکیل در مجلس هر گاه برخلاف رای عامه حرف میزد در بیرون او را تهدید میکردند کم کم کار بجائی رسید که در انجمنها او را تهدید و تخویف میکنند خوب است جناب رئیس اجازه بفرمائید که این فصل اجری بشود و کلا آزاد باشند در اظهار عقاید خود (تلگرافی که با آقا نورالدین شده بود قرائت شد شمر بود بر اینکه آقا میر عماد و سر رشته دار تنکابن را مقشوش نموده و هر روز آقا میر عماد می نویسند که دولت و ملتی نیست مال و املاک سیدار و کسان او را بچاپید و هر چه میتواند بکنید.

رئیس - تمام اینها مذاکرات است باید رسیدگی شود تا حقیقت معلوم گردد.

آقای میرزا طاهر - آخر کلام این است که نصرالسلطنه میخواهد باین ترتیب در آنجا حکومت نماید و الا ما هاست چرا حاکم تعیین نکردند و نفرستادند.

رئیس التجار - مدتی وقت مجلس در این گونه امور صرف شد و آخر هیچ نتیجه و ثمری نداد خوب است این يك امر را مجلس تحقیق و رسیدگی نماید تا برای آینه خیلی راحت خواهد بود و وقت مجلس هم خیلی خواهد شد.

آقای میرزا رضی قلیخان - راجه این است که زود تر حاکمی غیر از کسان سیدار معین نمایند برود برای امنیت آنجا بعد شروع در تحقیقات بشود.

دایر رسائل - مقرر بشود همانطور که از کسان سیدار نباید برود معتقد الدوله هم فرود شخص ثالث بی غرضی برود.

آقای میرزا محسن - کبیر بونی معین شود که ناظر در رسیدگی باشد تا زود تر این عمل تمام شود.

رئیس - حال رای مجلس در این خصوص چیست؟

اسدالله میرزا - این مطلب صحیح نیست چنانچه در باب سالار منضم شد و پشیمانی برای مجلس حاصل شد اگر باید کسی برود دوفتر از خارج که محل اطمینان مجلس باشند بروند.

آقا سید حسین - آن صورت تظلمیکه به مجلس نوشته شده است خوب است بخواهد موضوع تظلم را تشخیص بدهید در آنجا قائل را معین کرده اند.

رئیس - غیر از اینکه بدلیه رجوع بشود و از

طرف مجلس هم ماموری باشد که زودتر تمام شود راه دیگر ندارد و برای آقایان صحیح اسلام هم البته همین است.

آقای میرزا سید محمد مجتهد - صحیح است باید رجوع به عدلیه شود.

آقای سید عبداللّه مجتهد - شما باید عدلیه تا آنجا که ممکن است.

آقای میرزا ظاهر اول - باید برای حصول امنیت حاکم معین شود و بدو رجوع به عدلیه شود.

رئیس - سه مطلب است یکی تعیین حاکم دیگری رجوع به عدلیه یکی هم رفتن یک نفر مامور برای تحقیق در محل بعضی گفتند رفتن مامور از طرف مجلس لازم نیست.

محقق الدوله آ. بابا - باید که نفر از طرف مجلس در عدلیه باشد بیانه چون بودن اشخاص خارجی بواسطه عدم اطمینان اسباب زحمت خواهد بود.

وکیل التجار - اصلاح کار از مجلس رجوع به عدلیه میشود اگر برای هر کاری هر روز یک نفر مامور ناظر از طرف مجلس معین شود این میشود عدلیه ابتدا نباید محتاج ماموری از طرف مجلس باشد (تکراری از زبان فرات شد که مشتمل بود بر هتک و توهین با آقا میرزا ابراهیم از طرف آقا میرزا هاشمخان و روانه شدن مشارالیه بطرف طهران و شرارت مفسدین و موزیکانچیان و خواستن جلو گیری از آنها)

آقای شیخ ابراهیم - حالا دوماه است حکومت را کشته و راهها را بسته اند و اتصال زدنی و شرارت و قتل و غارت و مینمایند موزیکانچیان و توپچی که نوکر دولت است و باید در این مواقع در سرحد چنگ کنند در آنجا مصر شرارت و هرزگی و افتشاش میباشند کسی نیست علاجی بشناید.

رئیس - باید بوزارت چنگ نوشته شود که چرا از مغزین دولتی باین اشرار و هرزه لباس دادند از آنها پس بگیرند و بوزارت داخله هم نوشته بشود که برای آنجا زودتر حکومت تعیین نماید و امروز برای دو و نیم فریب مانده و کلا حاضر شوند برای ترتیب عمل خیابانها.

(مجلس ختم شد)

مذاکرات روز یکشنبه ۶ شعبان المعظم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه آقا میرزا مرضی قلیخان قرائت کرد.

رئیس - دیروز در موقع حرکت دادن جنازه مرحوم مشیرالدوله که تمام وزرا آنجا جمع بودند ملاقات شده اظهار داشتیم که مطلب خیلی مهم است لازم است مذاکراتی در این باب بشود از آنجا بانام وزرا وقتیم منزل جناب مشیرالسلطنه و تا پنج ساعت از شب گذشته در آنجا بودیم تلگراف خوانده شد و مذاکراتی که دیروز در مجلس شده بود مطرح گردید قرآن شد امروز بروند تلگرافخانه با فرما فرما و حکام سرحدی گفتگو نموده تمام مطالب را تحقیق نمایند حال احتمال می رود عصر حاضر شوند و معرفی گردند لایق آقایان و کلا هم حضور بهم خواهند رسانید و اگر مطلب تمام نشد فردا خواهند آمد و اینکه اسرار شد برای عصریجه آن بود که مطلب تمام نبود.

حاج سید نصر اللّه - شما احساس فرمودید که جواب صحیح خواهند داد.

رئیس - بنده احساس کردم که انشاء الله

جواب درست خواهند داد و اقدام کافی خواهند نمود.

حاج امام جمعه - این گمان را نکنید که این کار را اقدام بکنند آنچه گفتیم و فریاد زدیم قائمه نبخشیده.

آقای سید حسین - اجازه بدهید نظامنامه اساسی خوانده شود.

حاج امام جمعه - در این مدت وقتیکه مطلبی را خیلی اهمیت دادیم و خیلی جد کردیم یک چند دقیقه و زراحت مختصری میکنند پس از گذشتن وقت فوراً ساکت میشوند اعتقاد بنده اینست که مجلس راحت نشینند تا این مطلب تمام شود من در این باب تجربه کردم وزیر چنگ در موقعی که مملکت را می برند در این مدت هیچ حرکتی نکردند و همینطور وزیر داخله.

حاج سید نصر اللّه - از برای امر خیابانها فرار بود که در روز عمو و کلا بیایند یا بعضی.

رئیس - فرار شد اشخاصی که بصورت بیایند.

حاج سید نصر اللّه - اشخاصی که بصورت نداشتند مثل بنده آمده بودند ولی اشخاص بصیر نیامده بودند.

آقای سید حسین - یک کمیسیون دوازده نفری برای اینکار معین شده بود و آنها خیلی زحمت کشیده بودند و فرار شد اینکار بدستبازی آنها تمام شود لهذا همی بخیال آن دوازده نفر نیامده اند.

رئیس - خوب بود در روز مراستحضار میگردند که مطلب اینست.

حاج سید نصر اللّه - مسئله که مهم است اینست که بدایتیم کند مکه که در ارباب دولتی میشود چه قدر است دیگر اینکه مسئله نان تا این دو هفته تمام بشود.

رئیس - در کمیسیون مالی مشغول تعیین کنیم دیوانی هستند و الحمدلله اسامی جنس هم خیلی خوب است و انشاء الله در همین هفته عمل نان تمام می شود.

آقای میرزا رضی قلیخان - این مسئله صحیح است ولی دو تقصیر دارد یکی اینکه عدلیه در اذن مردم انداخته است که دولت کنیم را اذن بنده با اینکه کمیسیون مالی زحمت کشیده که این شش گروه کسرها درست نماید چطور میشود که اصلاح هم چیزی دولت بدهد که نان را اذن بفرودند.

رئیس - امروز مذاکره در این خصوص نیست مذاکره آن با کمیسیون است خوب است شروع بقرائت قانون اساسی شود (بعد از قرائت چند ماده چون نسخه تصحیح شده حاضر نبود قرار شد که در روز سه شنبه قرائت شود).

حسنعلی خان - این عرض را که میکنم اهمیت دارد در بدو انعقاد مجلس یک عنوان خوبی در مجلس شد و آن تشکیل بانک ملی بود و خیلی مذاکرات شد و مردم هم بعد از یکی دو ماه اطمینانی حاصل کرده حتی در روز نامه های خارجه هم نوشته شد شاید بنظر جناب رئیس هم رسیده باشد در یکی از جراید نوشته بود که این خیالی را که مجلس دارد اگر صورت خارجی پیدا کند خیالات دیگران را باطل میکند مقصود مطلب یلتیکی است ولی امروز می بینیم بدبختانه بالرغم مذاکره بانک ازمیان رفته

و تمام کارها هم منوط بیول است آیا چه شد که این مذاکرات ازمیان رفت.

آقای میرزا ابوالحسن خان - روزیکه بنده وارد این مجلس شدم از فرنگ این صحبت را مذاکره کردم و باشاهم عقیده هستم و اکثر هم خابندهم عقیده باشند تعطیل هم نشده است خوب است اجازه داده شود که مطرح شود.

محقق الدوله - اظهار حسنعلی خان از روی وطن پرستی بود گویا بنده تعطیل نشده باشد و دنباله آنهم در دست باشد باز باید اقدام شود وقتی که انابک در دفته آخر آمد مجلس همین مذاکره شد از قضایای اتفاقیه وقوع آن واقعه اسباب تأخیر شد حالا هم هر چه باشد باید زودتر اقدام شود و رئیس بانک که معلم باشد از فرنگ بخواند و تا آمدن او ترتیب بانک را مرتب نماید.

آقای شیخ حسین - الحمدلله رب العالمین امیدوارم که دیگر کسی نتواند وکیل را تهدید نماید عقیده بنده این است این متمم قانونی اساسی که گوش ملت را پر کرده اند ناقص مانده تا تمام نشود و بصره های بونی فرسود ملت با جان و دل یول نخواهد داد.

وکیل الرعایا - یک نقشه خوبی برای بانک کشیده شده بود و اینک تعطیل شد یک نقشه از فرنگستان داخل این خاک شد که شرح آن محتاج به مجلس دیگر است ولی امیدوارم که من بعد این ایران از خارج چیزی نگردد و از ثروت مملکت خود بهره مند شود حالا باید همان نقشه خودمان را مچری داریم و فوراً این بانک تشکیل شود.

حاج محمد تقی - تعطیل بانک بجهت اینکه دوازده نفر بجهت بانک نوشته شده بود دولت میخواست تغییر بدهد از این جهت تعویق افتاد.

رئیس - شما که اطلاع دارید همی طور است و حاجی معین التجار - بلی امتیازنامه گرفته شد بعد در خصوص تغییراتی که در مواد آن میخواستند بدهند مذاکرات زیاد شد و بهمان طور مانده.

رئیس - پس چرا نگفتید و اظهار نکردید که همه بدانند.

آقای شیخ یوسف - جناب ناصر الملک به مجلس آمده بودند که این ترتیب بانک ملی صلاح حال ملت نیست نه اینکه صلاح دولت نباشد چون کابین بانک مدتش خیلی است پس طوری باید باشد که اسباب آسایش و اطمینان همه مردم باشد.

حاجی معین التجار - سبب همانست که حاجی محمد تقی گفتند خواستند امتیاز نامه را تغییر بدهند قبول نشد.

آقای شیخ یوسف - جناب ناصر الملک عرضی نداشت لابد از روی خیر خواهی میگفت.

حاج محمد تقی - جناب ناصر الملک گفتند یک رئیس و یک دفتر دار از فرنگ بیآورند و دیگر چیزی نگفتند.

آقای میرزا محمود ناصر الملک مجبور بگفتن بود یک فصلی از امتیاز نامه بانک ملی این بود که عایدات دولتی تمام باینک آمده از آنجا خارج شود قبول نشد تا حال هم مانده است که عایدات دولتی اصلاح چه شده است.

حسنعلی خان - جمعی فهمیده و جمعی نفهمیده دیگر این بانک را تعقیب نکردند و حال آنکه افتخار و قوام ملیت ما بسته باین بانک است همه

میدانند تا یک جمعی یک سرمایه دو یک جانگدازند کارهای بزرگ را نیشود از پیش ببردند افسوس مثل حاج ملک التجار صدمه بزرگی بساین اساس وارد آورد و کلا باید بصدای بلند بگویند ب مردم که شما امروز بول شخص نمیدیدید بلکه بنوم میدیدید و امروز پیش رفت کار ما باین است که قوم بی ادبانی بدولت فهمانند که تا سبب بانک موجب ترفی مشروطیت میشود این بود که مانع شدند بعضی ها هم از روی نادانی تعقیب نکردند.

حاج امام جمعه - در این مسئله گویا مخالفی نباشد وقتیکه در آذربایجان بود میگفتند که اول اقسامی که باید بشود مسئله پول است بدبختانه وقتی که آمدیم اینجا دیدیم هیچ ترتیبی نیست چیزی که هست فقط کمیسیون مالی مشغول است که دخل و خرج مملکت را مساوی نماید اینهم نمی شود زیرا که منتها او جمع و خرج را مساوی کند اما این خرجهای جدید که پیدا می شود مثل اینکه می خواهیم عدلیه صحیح تأسیس کنیم یا حاکم بفرستیم و او از مردم چیزی نگردد یا تهیه قشون کنیم اینها پول می خواهد باید فکری کرد خیلی مغایر داریم عقیده بنده این است که یک هفته دو هفته در این مسئله گفتگو شود و بهمه جا اعلان کنند که ملت خودشان حاضر شوند همانطوری که وکیل الرعایا گفت آن ترتیب را ملت هیچ حاضر نیستند باید ملت را تشویق کرد که در روزنامه ها ما مطلب نامه کمتر می نویسند ولی باید این مطلب را در روزنامه ها بپوشند که ملت دقت نظر خودشان را در این مسئله اظهار کنند در میان ملت مردمان عاقل و با هوش هستند باید بملت فهماند و از روی ترتیب صحیح با دقت اقدام در این امر کرد و تا پول نباشد هیچ کاری از دولت و ملت پیشرفت نخواهد کرد.

آقای میرزا ابوالحسن خان - عقیده بنده این است که بانک تمام کارهای ما را درست می نماید تمام پیشرفت کار ما باین پول است اگر پول بود قشون رفته بود اگر پول بود عدلیه صحیح شده بود و سایر ادارات ما مرتب گردیده بود تمام کارها بسته بیول است اول بلا اول لازم است که یک مغزینی باشد تا این ادارات از عسکری و غیره تشکیل شود پس میتوان گفت که اگر بانک تشکیل شد ما زنده هستیم والا غیر.

آقای میرزا افضلعلی آقا - حاجی امام جمعه فرمودند در میان ملت اشخاص کاری هستند در این مطلب حرفی نیست ولی بیست گروه ملت اگر می خواست خودش بکار خودش رسیدگی نماید لابد لایق بیایست هفته یکروز در یک جا جمع شده در امورات شوری کند و این غیر ممکن بود پس از این جهت برای خود و کلانی معین کردند که در کارهای آنها فکر و اصلاحی نمایند پس آنها می توانند ایراد نمایند که شما در این مدت چه فکری از برای معاش و راحتی ما کردید تا یک راه یولی برای مردم پیدا نشود هیچ کار پیشرفت نخواهد کرد مملکت در کمال سختی گرفتار بی پولی است اگر بغیر این اعلان بکنیم دو ماه طول خواهد کشید.

حاج امام جمعه - افسوس که مقصود من مغفی ماند من نمیگویم که و کلا کار نکنند من میگویم ب مردم هم باید اعلان داد تا در این باب فکری بکنند آنچه آقای میرزا ابوالحسن خان گفتند

همان حرفهای من است و تمام صحیح است من میگویم صدمه امنیت است البته امنیت که پیدا شده مردم ما کمال خاطر جمعی پول خواهند داد.

رئیس التجار - بانک پیشرفت نکرد برای اینکه قرض دولت با او جمع شد و قرض دولت پیشرفت نکرد برای اینکه با دادن حقوق مردم که کار پیشرفت نکرد حالا عقیده بنده این است در تشکیل بانک لازم نیست که سی کرور جمع شود تا قرض دولت هم داده شود ده کرور هم باشد خوب است تا تشکیل شود تا این امور از هم جدا نشود بانک تشکیل نیشود حرف را باید مختصر گفت اصل مطلب این است که بانک لازم است و مسلم تمام عیالست و این مطلب موقوف باطمینان است مردم این مملکت میتوانند نری پنج تومان بدهند و این نیشود مگر باطمینان و اینکه شاه با شاهزادگان سرمایه بدهند که اسباب اطمینان سایرین بشود.

حاج معین التجار - دو چیز است که عدمش اسباب پریشانی و وجودش موجب آبادی مملکت است یکی امنیت و یکی پول هر دو اینها بسته بهم است حال هر کدام را مجلس جلوانداخت آن دیگری حاصل خواهد شد.

آقای میرزا ابوالحسن خان - این امنیت پول نخواهد شد ولی از پول امنیت حاصل میشود مثلاً پول بدهیم قشون برود راه اصفهان را امنیت بدهد اما امنیت واقعی آن اتحاد ما است که چنگ داخلی نداشته باشیم و یک مسئله دیگری است که هر کس صاحب چیز است کمک کند زیرا که از پنج تومان و ده تومان سرمایه بانک جمع نیشود باید اشخاصی که در بانکهای خارج وزیر زمینها و غیره پول دارند امروزه فکر کنند که مملکت از دست می رود و پول بدهند.

آقای سید حسن تقی زاده - ترتیبات قدیمه بانک با ترتیبات حالیه خیلی تفاوت کرده حتی پول هم با بانک تفاوت کرده همانطور که بانک لازم است پول هم لازم است سد اموازم لازم است پول بجهت این مملکت خیلی لازم است اول قرار شد که سرمایه می کرور باشد و قرار شد شش کرور دولت قرض نگیرد بالاخره قرار شد چهار کرور شود که از آن طرف جمع شده از اینطرف بدولت داده شود دولت هم بواسطه شدت احتیاج را امتیازی که میخواست داد بانک لازم است و باید وزیر تجارت آنرا تأسیس نماید ولی برای دولت هیچ قایمه ندارد تا پنج سال دیگر بفرش چهار پنج کرور هم جمع شد و یک مغزینی بدولت داده شود باز قایمه بحال دولت ندارد امروزه هم بانک لازم است برای ملت و هم پول برای دولت و باید این دو از هم جدا بشود و بانک را اشخاص صحیح جمع شده تشکیل بدهند دیگر لازم برجز خواندن و عجز لایق نیست این مردم که میگویند قشون ملی حاضر است و همینقدر که اسم برده شود هزار خطابه میخوانند و روز میگویند در موقع هیچ نمیدهند و حاضر نیستند در اول بعضی چیزها را داخل کرده بودند که خارج از موضوع بانک بوده مثلاً گفتند عایدات دولتی داخل بانک شود و این یکی از خطیثات بود دولت هم از روی لایق قبول کرد برای سائلک هیچ چیز لازم نیست مگر اصول اولیه ولی برای دولت پول لازم است که کمیسیون مختلط از وزرا و کلا غیره تشکیل

کرده که علاجی نمایند این کمیسیون هم آنچه نوشته بود ب نظر آورد اما علاجی برای رفع احتیاج دولت نداشتند بهترین کارها برای نجات ایران امروزه تحصیل پول برای دولت معیشتی است و هر وقت گفته میشود میگویند شش ماه یا یکسال دیگر قایمه می باشد و حال آنکه شش ماه است همین طور معطل هستند اگر تا حال شروع کرده بودند حال نتیجه گرفته بودند.

آقای میرزا محمود و خان آقا میرزا - عقیده بنده آن است معیشتی فلاقائده آنی ندارد همان طور که آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند کسانی که پول دارند کمک کنند تا کار پیشرفت کند.

احسن الدوله - فعلا هشت ماه است این صحبت ها میشود و مثل خواب آشفته نمیر ندارد ما اهل ایران همیشه عادت کرده ایم به قرض پول پیدا نیشود مگر ب زحمت مانی بیبیم مال خودمان را نمیتوانیم حفظ کنیم آن همه زحمت کشیدیم و مبلقی بر خالصه افزودیم چه شد مسووزرا از کمک اخراج کردند حسابش چه شد از گذشته های میگذریم از اول حمل تساحل چه کردند و آنچه از مجلس گذشت کدام اجرا شد.

رئیس - جواب این مطلب یامن است که هر چه با کثرت آراء در مجلس معین شد انشاء الله تا سه چهار روز بعد مچری شود.

آقای میرزا ابوالحسن خان - اینکه گفته شد پول از بانک جداست من اعتقاد ندارم بانک مغزین پول است امروز آن وسعت را داریم که بانک فلاحی و تجارتی و غیره تشکیل نمائیم ما امروزه این بانک را که تشکیل میشدیم بجهت آن است که ما محتاج دولت را از مملکت ببردیم که از خارجه قرض نکنند پس این بانک که تشکیل میشود باید مغزین دولتی را بدهد اینکه میفرمایند معیشتی معیشتی می شود مگر بیول به از آنکه بانک پول بدولت نداد دولت میگوید من باید ادارات را منظم نمایم و اداره کردن ادارات محتاج بیول است باید از خارجه قرض کنیم آنوقت جواب دولت را چه خواهند گفت.

حاجی معین التجار - از این اعتراض که جناب تقی زاده کردند مثل اینست که در مجلس تشریف نداشته اند وقتیکه مالیات راجع به مجلس ملی شد و اصلاح مالیه راجع به مجلس شد که مالیات بانک ملی وارد شود آنوقت ملت میگفتند که ما قرض دولت را مجاناً بدهیم بعد آمدند قرار گذاشتند که ما قرض دولت را بدهیم و مالیه داخل بانک شود این بود که قریب چهار صد بیایند هزار تومان پول هم داده شد حتی سجد الدوله گفتند شما باطمینان کی این پول را دادید گفتیم باطمینان جناب مشیرالدوله باری قرار شد که خمس سرمایه را بدولت قرض بدهند این شد که امتیاز نامه دادند بعد از قسار داد قرض بانک باشد بپسند آن قرارداد را بصره همایونی برسانند بپسند در دوشان تیر آن روز حال شاه خوب نبود کم کم تعویق افتاد این شد که کم کم اسباب عدم اطمینان مردم گردید حتی از اصفهان نوشتند که ما اطمینان نداریم از خانه خود بیرون بیاییم چطور پول بدهیم.

حاج محمد اسمعیل آقا - مطلبی که بنده می خواستم عرض کنم بعضی از آنها را جناب حاج معین التجار فرمودند لازم بتکرار نیست اول بلا اول وزرا به مجلس آمده گفتند چهار کرور از خارجه میفرماییم قرض کنیم اگر قرض نکنیم رفته امورات از هم میباشند خواهد شد گفتند مجلس و ملت باین امر تصویب

نی کند که از خارج قرض کنید گفتند چه میکنند جواب دادند خودمان می دهیم ولو اینکه مجانی هم باشد مجلس گفت مجانی نباشد از مجرای صحیح بدهند آن تشکیل بانک ملی است که لازم و مازوم مشروطه است است که تأسیس شود یکی هم از شرایط پیشرفت آن داخل شدن عایدات دولتی و اینهاست دانستند این شد که می بازمت سرمایه جمع کردند و پول هم بقتون داده شد نمی دانم چه شد که تأخیر افتاد ملت را می گویم همین قدر دیدند صلاح نیست این بانک تشکیل شود مساعدت نکردند همین طور که حالا هم مساعدت نمی کنند اشخاصی که سالها برده و ذخیره کرده اند باید کمک کرده و مشوق مردم بشوند ولی ابدأ اقدام نمی کنند پس از تشکیل بانک و موجودی پول آنوقت ریشه پاشیده جمع می شود و اینکه گفته شد ممیزی شود ممیزی نمیشود مگر بیول و علاوه این ترتیب فائده ندارد چیزی است که از رفعت گرفته شده بدلت داده میشود باید ثروت را زیاد کرد صحیح است ممیزی باید شود ولی اوجهت این است که ظلم نشود و تساوی روی کار بیاید و این ثروت جبری است .

آقای سید حسن تقی زاده - از بار سال رمضان بنده در این مجلس بوده و در تمام کارها نظارت داشته و داخل بوده ام علاوه اختلافات مؤسسه بانک و غیره را اطلاع دارم و در تمام کمیسیونها بودم نتیجه اطلاعات بنده قطعه من یک کلمه است که گفته پس صحیح نیست بگویند که من اطلاع ندارم از بیرون کارویباطن آن درست معلوم این که اعتراض شده که من گفتم بانک پول نیست ولی بانک پول نیست برای دولت پول اول درجه لزوم را دارد و خیلی لازم است که قطره قطره پول جمع شده در یکجا ثروت مملکت را زیاد میکند پس از آنکه مبلغ متنهایی جمع شد آنوقت بر سه قسمت میشود یک قسمت احتیاطی یک قسمت دائمی یک قسمت دایر از آن قسمت دایر قسمتی بقرض دولت بدهند آن هم باز قرض دولت است - اما حالا دولت پول لازم دارد این هم نمی شود مگر بیوزی میگویند ممیزی هم پول لازم دارد این ترتیب تسلسل میشود ممیزی چیزی است که همان روز شروع بدون گرو پول می دهند .

همانطور که آقای میرزا ابوالحسن خان فرمودند ممیزی مثل یک راه آهنی است که بعضی دایر شدن وطنی کردن مسافتی پول عاید میشود از اینجا گذشته ما باید رختها را بگیریم و یک وزارت مالیه صحیح داشته باشیم و گذشته از این باید از طرف مجلس یک تقش و نظارتی در راه مالیه باشد و اینکه گفته بانک نظارت داشته باشد و عایدات دولتی وارد بانک شود این یک چیزی است که هیچ عاقلی نگفته است و اگر هم گفته اند از روی غفلت و بی اطلاعی است مردم بوزیر مالیه اطمینان ندارند چه رسد بیانک .

آقای میرزا فضلعلی آقا - اما در این که امروزه پول از برای مملکت لازم است هیچ شبهه نیست ولی اینکه بعضی می گویند متوالین باید پول بدهند و در این بانک بکارند این ترتیب باجبار نمیشود باید از روی موافقت و اتحاد با آنها قهمانه تاحاضر شوند و بدهند .

حاج سید عبدالصن شهبانی -

یک مقداری از دردهای بیدرمان ما را آن فرمایش جناب رئیس که فرمودند هر مطلبی که در این مجلس بر آن رأی داده شد بعد از پنج شش روز من در موقع اجری خواهم گذاشت جدا کرد از بدو آغاز مشروطیت تمام مردم اظهار اظهار همراهی کردند تا اینکه بعضی گفته اند از همه جا جدا بلند شد جز از خراسان من خواستم حرفی بزنم صنیع الدوله گفتند حالا باشد ولی امروز میگویم بدیهی است پس از آنکه ما بانک صحیح داشته باشیم همه بمانند پول می دهند چیزی که از اول مانع هر کاری بوده بینوینت بین دولت و ملت است اگر انشاء الله این بینوینت برداشته شود و صداقت بیان آید مردم با کمال اطمینان پول می دهند بهرحال این مقصود را باید بیک طوری به عمل آورد .

رئیس - امیدوارم انشاء الله این هفته صورت وقوع بیاید دیشب تا ساعت پنج در همین مطلب صحبت شد و یک درجه اطمینان حاصل نمود که انشاء الله بهدازین دولت و وزراء کمال همراهی را خواهند کرد .

آقای سید حسین - اگر روز نامه مجلس ملاحظه شود معلوم میشود که دو ماه تمام در موضوع بانک گفتگو شد مردم هم پول میدادند همین که دیدند فصول نظامنامه بعضی از آن در حد سلطه اطمینان از آنها کردند .

آقای میرزا ابوالحسن خان - یک چیز را ملت باید بفهمد که امروز بانک اگر تأسیس نشد اطمینان هم نیست در موفقی که محتاج هستند بفرستادن قشون به سمت آذربایجان تکلیف ملت چیست جز این که پول بدهند و حفظ مملکت خود را بکنند چاره هست؟ اینکه گفته شد شاهزادگان و بزرگان پول بدهند مقصود توهمین و سخت گیری نیست که بعضی ها فهمیدند ما شورش طلب نیستیم آنها را هم از کان و بزرگان مملکت خود میداریم وقتی که عیوم ملت این مطلب را فهمیدند که در موقع کار باید کمک داشته باشند کار درست می شود چرا باید مفاہرت بین دولت و ملت باشد ملت کیست همان دولت است و کیست همان ملت است .

حاج سید نصر الله - یک امری را همه اتفاق کردند که باب سعادت ملت همین است و باید این مطلب را همه بدانند و همت کنند حال اگر اختلاف و شبهه شد نمیدانم و هیچ عاقلی منکر نیست که بانک موجب احیای مملکت است یک وقتی گفته که ادارات دولت بجهة مخارج معطل است حتی شهر رمضان بود فرصت ندادند پس از گفتگوی زیاد قرار شد بانک تشکیل شود و صحبت آن بیان آمد نمیدانم چه شد که تأخیر افتاد گویا آن اشخاصی که می خواهند دست قدرتی در مالیه دولت داشته باشند آنها مانع شده اند بعضی گفتند اشخاصی که مؤسس شدند برای خودشان راه دخیلی پیدا کردند این مسئله عیبی ندارد البته مؤسسه که زحمت می کشند فائده باید ببرند بانک تشکیل شود احیای این مملکت نمی شود مگر بیانک ممیزی هم همان طوری که گفتند لازم است و اشخاصی که مانع این خیال شدند خط کردند محض اینکه بسط یاد خودشان در مالیه کم نشود دیگر را کردند .

حاجی محمد آقا - هر کس باید عقیده خود را اظهار کند و نتیجه بگیرد و بی نتیجه نماند این مسلم است که ثروت مملکت ب تجارت و فلاح است و این مطلب نمی شود مگر با امنیت امنیت حاصل نمی شود

مگر بیول در آن اول که مردم شوقی داشتند و دیدند که دولت می خواهد از خار سه قرض کند همه گفتند ما بدلت مجانی میدهیم و دولت این مطلب را قبول نکرد این شد که گفتند باید بانک تشکیل شود و سرمایه از ملت در آنجا جمع آید مردم همه در کمال رغبت و میل حاضر بودند که بقدر اقوه در این امر همراهی نمایند بعد که دیدند از طرف دولت کوتاهی شد مردم هم از آن شوق افتادند حالا گمان نمیکنم که باطلان کردن تنها مردم حاضر شوند خوب است چند مجلس با وزراء و بزرگان نموده مذاکراتی شود بعد تمام ولایات بنویسند که دولت محتاج پول است هر کس بقدر همت و وسع خود پولی تهیه کند برای بانک که همراهی بدلت بشود آنوقت مردم خواهند پول داد این عقیده شخص من است .

حاجی میرزا علی آقا - در این موضوع حرف یک کلمه است آن مسئله که موقوف علیه بانک و موجب حیلت این مملکت است آن عقیده است که از شاه و گدا و تمام اهل این مملکت بلا تفاوت باید این اعتقاد را حاصل نمایند که اگر این بانک تشکیل نشود و دولت و ملت اتحاد نمایند این مملکت رفته است - اسلام و کتاب خدا رفته است مملکت بی خان دارم و در آن خانه اسباب قیمتی و اشیاء نفیسه و قرآن قیمتی هم موجود است و اعتقاد پیدا کردیم که یک چیزی میاید این خانه و اسباب را سرزاده برام بخرانند روزی باید آنوقت یک حرارت و بیجانی در من پیدا میشود که هر چه هست می دم بیجا که آب بیآورد دیگر ملاحظه نمیکنم که مشکلی چند است و این عارضه چه قدر قیمت دارد هر چه در دست آمد بدون ملاحظه در عرض آب می دم بواسطه حرارت و اعتقادیکه در من پیدا شد اصل مطلب این است اما آن اعتقاد را پیدا نکنیم که مملکت رفت اسلام رفت من بنشینم که شاه باید اقدام کند دیگری بنشیند که تجار باید در تشکیل بانک اقدام کنند فایده و نتیجه ندارد باید عیوماً این اعتقاد را پیدا کنند از شاه و علماء و تجار و رعیت که مملکت می رود سلطنت می رود حجة الاسلامی می رود وزارت می رود تجارت می رود آن وقت از روی آن حرارت و اعتقاد اقدام در تشکیل بانک نمایند .

حاجی معین التجار - مکرر این مطلب صحبت شد و امتیاز نامه هم بصدقه همایونی رسید مجدداً در زمان اتابک بعضی اصلاحات شده خوبست مجلس هر دو نسخه را بخواهد و ملاحظه شود هر کدام را صلاح دید یا محتاج بتبیین شد آن را اجری بدارند هیچ لازم نیست که ما بگوئیم آن امتیازنامه بصدقه رسید باید بگری شود اگر صحیح است همان والا هر چه را صلاح دیدند آنطور ایجاد کنند این بانک برای مملکت لازمست این حرفها هم زیاد لازم نیست آن پولی هم که داده شده است خودمان دادیم لازم نیست که از بانک باشد .

وکیل التجار - بنده می خواهم عرایض خود را منتهی ب نتیجه کنم آنچه مذاکرات لازم بود شد بانک هم تأسیس شده بود و نظامنامه هم نوشته شده حال باید جهت تأخیر را دانست این تأخیر از دو طرف شده یکی از طرف دولت که هر روز یک مانعی پیش آورده بایست او را دفع کرد و یکی از طرف ملت در صورتیکه در بدو امر مردم با کمال

انتظار و شوق پول می دادند حتی یک نفر گفتش دوز را که پنج تومان برای زمستان خود تهیه کرده بود بیکروز دیدم که می پرسد بانک کجاست و آن پنج تومان را داد بعد بواسطه طول مذاکرات و عسار همه حس منت خاموش شد و حالا باید این موانع را دفع کرد و بانک را تشکیل نمود .

وکیل الرعایا - بنده عرض میکنم آن امتیازنامه که بانک تحصیل کرد با آن طول مدت اگر این ملت ضعیف شرکت نداشته باشد وای بحال این ملت و هرگاه این ملت بخواهد اقدام نکنند و خود را داخل و شریک در این بانک ننمایند باز چندی نمی گذرد که دوره استبداد بشکل دیگر بر میگرود و این قرا بهمان حال فقر و ذلت باقی خواهند ماند و نباید امروزه بزرگان هم التماس کرده که بیایند شرکت کنند باید فقرا و عیوم ملت شرکت نمایند ولی باید امروز بزرگان هم قرضی با جزاء بانک نمایند و آن پولها را که بانک های خارجه دادند بیاورند در این بانک بگذارند اگر بشر از این ترتیب باشد این بانک بحال مات فایده ندارد و تشکیل هم نخواهد شد .

آقای میرزا سید حسن - آنچه باید در فواید بانک مذاکره شود خوب است نتیجه گرفته شود و اگر نقسی دارد رفق نمایند وزراء از طرف دولت بیایند باو کلا گفتگو نمایند تا هر عیبی در کار است رفع کنند و باید جای بانک معلوم شود که مردم بدانند بانک هست تا مردم جای بانک را ندانند بکجا پول بدهند .

اسدالله میرزا - بنده میگویم این امانی که از طرف دولت شده باید فهمید بسیاری چه بوده یکی بواسطه این بود که دولت میخواست از بانک قرض نماید و حقوق مردم را بدهد این مطلب حاصل نشد دیگر اینکه این امتیازاتی که دولت بیانک داده مثل راه آهن و امثال آن همه اینها پول لازم دارد و چنانکه آقای تقی زاده گفتند بانک همیشه باید یک وجه احتیاطی داشته باشد و ما همه میدانیم که ملت ما این قوه را ندارند که بتوانند از عهده اداره کردن این امتیازات برآیند و اگر بخواهند در یک موقعی یکی از این امتیازات را ب دیگران بدهند بانک مانع است از این جهت دیدند که این امتیازات با نبودن پول صحیح نیست و اسباب تعطیل ثروت است ولی اگر پول باشد خیلی خوب است ولی با این حال که نتوانند از او استفاده بشایند بی فایده و بی حاصل خواهد بود .

سیدالحکما - فرمایشات شاهزاده بوقتش صحیح است ولی معلوم میشود وقت خواندن امتیاز نامه حاضر نبودند در آنجا قرار شد اگر کسی پیدا شود که مثلاً راه آهن بخواهد بکشد در آن صورت بانک با تساوی شروط مقدم است والا بآن کمیانی داده خواهد شد حال چهار ساعت است در این مسئله مذاکره شده و نتیجه گرفته نشد خوب است بوزیر مالیه اخطار شود بیایند در مجلس مذاکره بشود هر چه صلاح شد نتیجه آنرا بمشور همایونی برسانند .

رئیس - اینکه شما میگویند کار یکسال است که صحبت کردید و نتیجه گرفته نشده تازه یک روز است که این صحبت را در اینجا شنیدم بنده از حیث و کالت نه از حیثی که بریاست انتخاب شدم

خود هم یک ملاحظه و فکری میکنم اگر چیزی باید باوضیحه کرد یا کم کرد میگویم انشاء الله تا زود است نتیجه گرفته اقدام خواهند شد .

اسدالله میرزا - با آن امتیازات نمیشود **رئیس** - آنها هم ملاحظه و دقت میشود .

حاجی معین التجار - چرا با آن امتیازات نمیشود در همه ممالک هست که با تساوی شروط بانک مقدم است .

اسدالله میرزا - هر کاری پول و اسباب می خواهد امروزه در این مملکت موجود نیست .

آقای میرزا ابوالحسن خان - این مذاکرات بعد از آن گفتگوی حاجی معین التجار بی فایده است که گفتند امتیازنامه و قراردادها که داده شده است ملاحظه بشود اگر صحیح است قها و الا بهر طوری که صلاح است تغییر بدهند و بانک تشکیل شود .

رئیس - گویا امروز بقدر کفایت در این خصوص مذاکره شد این مطلب باشد برای روز شنبه بعد از قرائت قانون هر کس فکر بکند آنچه بنظرش میرسد آنروز گفتگو شود .

آقای میرزا سید حسن - آنچه باید در فواید بانک مذاکره شود خوب است نتیجه گرفته شود و اگر نقسی دارد رفق نمایند وزراء از طرف دولت بیایند باو کلا گفتگو نمایند تا هر عیبی در کار است رفع کنند و باید جای بانک معلوم شود که مردم بدانند بانک هست تا مردم جای بانک را ندانند بکجا پول بدهند .

آقای میرزا ابوالحسن خان - عباسقلی خان نواب گفت طبیب سفارت انگلیس پس از برگشتن گفته بود که مشیرالدوله بمرض قلبی مرد .

آقای ملا حسن وارث - لایحه از انجمن اتحادیه اصناف عرض شده است خواهش نمودند که قرائت شود لایحه قرائت شد قریب باین مضمون که ما ملت ده سال است آنچه داشتیم در این راه صرف کردیم همه در لغوش ما با نیست که مجلس داریم بدیهی است هر ساعت وقت مجلس یک کرد قیمت دارد ولی انوسوس که تاکنون اوقات مجلس در وظیفه خود صرف نشد امیدواریم از توجه شخص ریاست جدید اوقات مجلس منظم و کارها اصلاح شود ولی چند مطلب از مجلس مقدس استدعا میکنم .

اولاً - تدارک یک ثروت و قدرت بسر کردگی یک نفر سرداری که هر ق ملی در او باشد برای سرحدارومی که حکومت آذربایجان را با بی قوت و قدرت همراهی و کمک نماید .

ثانیاً - همانطوریکه در عریضه قبل عرض شده بود در تشکیل کمیسیون برای مذاکره کردن در خصوص بانک که بیش از این تأخیر نبیند هر چه زودتر است بر قرار شود .

ثالثاً - در خصوص تقیه و کلاه اذن بفرمایند که در این هفته ملت آنها را انتخاب نمایند و کسری و کلاهی ولایات را هم زودتر بخواهند .

رئیس - صحیح است در واقع تکمیل و کلاهای فراش زده ما است باید بخواهیم و سایر مطالبشان هم صحیح است انشاء الله همه اصلاح خواهد شد .

آقای سید حسین - آیا باید هر طبقه و کلاهی خودشان را انتخاب کنند یا عیوماً انتخاب نمایند آنهم معلوم شود که از چه صنف باید انتخاب بشوند (در این موقع صورت رایزوری از دفتر مجلس که حاوی بر عدد کسرو کلا از اذلاله و سایر ولایت بود قرائت شد) .

رئیس - اینکه و کلاهی ولایات نمایند جهت

نبودن حقوق است و این مسئله خیلی اهمیت دارد در هر صورت باید باقی مانده از و کلا را خواست که بیاید مسئله دیگر عمل کرمانشاهیان است که در باین دلاو قال میکنند باید فکری هم برای آنها کرد آقای حاج سید ابراهیم بدتست داخل کار اینها بوده بگویند چه داده شد .

حاجی سید ابراهیم - باید این بیچاره ها را آسوده کرد و خیلی برایشان سخت میکند قرار شد که یک پولی باینها داده بشود بروند چهار نفر و یکشان بمانند که در اینجا دوست رسیدگی بشود .

محقق الدوله - بنده در یکی دو مجلس در عدایه بودم بعد دیگر نتوانستم حاضر شوم آنچه تحقیق و معلوم شد قتل و غارت برایشان واقع شده ولی قرار شد که در عدایه آن تحقیقات صحیحه بعمل بیاید و نتیجه گرفته بشود چون این مطلب قدری طول دارد و این کرمانشاهیان در غربت با این هوا نمی توانند بمانند همه ناخوش خواهند شد و گذشته از آن برایشان سخت است لذا قرار گذاشتند که یک وجهی بایشان داده بشود بروند و چهار نفر از ایشان بمانند که دوست رسیدگی شود و آنگاه می که سبب این کار بودند آنها را هم بخواهند بیایند در این جا تا کاملاً تحقیق و رسیدگی بعمل آید .

رئیس - نتیجه این تحقیقات را باید از عدایه خواست و دیگر بی شاز این نباید کرمانشاهیان را در اینجا معطل کرد .

آقای میرزا ابوالحسن خان - فرمایش جناب رئیس صحیح است ولی عدایه باید نتیجه آن تحقیقات را پیش اشخاصی که در کمیسیون تحقیق بودند روی کاغذ بیاورد و آن اشخاص مهر کنند آنوقت اگر وزیر عدایه نتوانست اجرا کند مجلس قادر است که حکم عدایه را اجرا کند .

رئیس التجار - این مطلب فعلاً برای کرمانشاهیان قائمه ندارد باید چهار نفر و کلاهی آنها در این جا بمانند تا کار آنها درست رسیدگی شود .

وکیل التجار - حکم عدایه باید بهر اوضاعی اعضای آن کمیسیون باشد و کلاهی که آنها بودند نباید مهر کنند زیرا که آنها ظلم بودند دیگر اینکه امتحان شد امضاء مهر و کلا اسباب اشکال و دردسر است .

محقق الدوله - عرض اینست که حکم باید بهر اجزاء عدایه باشد نه کلا .

آقای میرزا ابوالحسن خان - بنده عقیده ندارم که پول بانها داده بشود زیرا که فردا از جای دیگر میآیند باید با آنها پولی داد و راه انداخت باید بمرض آنها رسیدگی کرد و احقاق حق نمود ولی اگر از روی اضطرار و استعجاب باشد باید خرج سفرداد و راه انداخت .

آقای سید حسین - باید این مطلب را درست تحقیق و رسیدگی کرد هر کس سبب این کار بود از او بگیرند .

رئیس - تحقیق این مطلب مشکل است من خودم در کرمانشاه هر چه خواستم تحقیق کنم نشد مطلب پس پیچیده است که نمی شود باین زودی ها و اورت تحقیق کرد این که می گویند آنها هیچکس این کار را کردند بخواهند بیاورند این هم مشکل است بجهت اینکه آن اشخاص بعضی سرحدار هستند بخواستن آنها اسباب افتشاش فراهم میاید تکلیف دولت هم نیست

ولی خود آنها هم حاضرند که یک چیزی بدهند باید...
مطلبی را بیکطرفی رسیدگی کرده که اسباب اشکال
نشود و این چهارها هم آمده شوند.

آقای سیدحسین - بیگونیته جناب رئیس از این
امر اطلاع دارد.

رئیس - بنده آن اطلاعی که فائده داشته باشد
ندارم من هرچه خواستم در آنجا بفهمم که شاهرزاده
محرک بوده یا نه جمعی میگفتند او محرک بود و امر
کرد که بجایند جمعی دیگر میگفتند او محرک نبوده
است باین متناقضات چطور میشود فهمید و حکم کرد.
سیدالحکما - حالا که قرار شد در عدلیه
رسیدگی شود هر وقت که مطلب درست تحقیق شد
آنوقت حکم نمایند.

رئیس - مجلس میخواهد ختم شود یک کاغذی
از جناب مؤتمن الملک رسیده قرائت شود (قرائت شد)
خدمت ذیشراف جناب مستطاب اجل اکرم آقای
احتمام السلطنه رئیس مجلس مقدس شورای ملی
داما جلالة العالی شرحی در روز در روزنامه یومیه
جبل المتین نمره ۱۱۶ در محل راجع بمذاکرات
مجلس مقدس درج و تلفونی باین بنده نسبت داده
بودند که بهیچوجه صحت ندارد شرح مزبور از این
قرار است در باب فوت مرحوم مشیر الدوله اظهار
شده که خوب است از طرف مجلس تحقیق بشود که
بچه مرضوفات یافته تلفونی از مجلس در این باب
بمؤتمن الملک شده جواب بمذاکرات اظهار تشکر و
امتنان زیاد اینکه هر روز عصری بعد از آمدن از
دربار قولنج کرد و بعد از قولنج سکنه نمودند دکتر
فرنگی آوردیم که تحقیق نماید و فعلا هم نشان
را امانت در امامزاده صالح گذاشتیم هر گاه مجلس
مقدس لازم میدانند تحقیق بعمل بیایند اولاً بنده
بهیچوجه مرض نکردم که مرحوم مشیر الدوله
طالب ثراه روز جمعه بمذاکرات از بار قولنج
و فوت سکرد زیرا که آن مرحوم روز جمعه از
خانه بیرون رفت ثانیاً در باب آمدن و کلاه محترم
برای مسایبه در روزنامه طرزی نوشته شده است
مثل این که معاینه را بنده خواسته باشم صورت واقع
از این قرار است که عرض میشود از طرف مجلس
مقدس بمذاکرات اظهار تعزیت گفته شده بود که شش
نفر از و کلاه محترم برای معاینه خواهند آمد شما
نمش راتا ورود مشیرالیهم حرکت ننهید بنده در
جواب تعزیت تشکر کرده عرض کردم و کلاه محترم
از طرف مجلس اگر مامور معاینه هستند چه عیب
دارد تشریف بیآورند نه مسئله دربار رفتن در میان
بودن خواستن طیب برای معاینه از حضرت مستطاب
هالی مستعدی هستم که در این موقع این مسئله
را تکذیب و در روزنامه مجلس و روزنامه
جبل المتین بطور واقع تصحیح فرمایند موجب
بسی تشکر و امتنان خواهد شد زیاد عرضی ندارد
رئیس - صبح است همین طوریکه نوشته باید
در روزنامه درج شود.

مادسه - اختیارات دوائر محلیه کلیه از این قرار است:
(اولاً) عزل و نصب اشخاصیکه تعیین آنها
بموجب قوانین بدوائر مزبوره واکدار شده است.
(ثانیاً) نظارت و تفتیش اعمال شعبات جزء.
(ثالثاً) حل و تسویه امور راجعه بآنها و اقدام
در اجراء قوانین.
(رابعاً) واسطه بودن در امور مابین دوائر
تابعه و متبوعه.

مادسه - دوائر اداره نیز به درقسم متقسم
می شود اولاً دوائر حکومتی ثانیاً شعب وزارتخانه
ها که قانوناً در ولایات تشکیل شده. دوائر حکومتی
عبارت است:
(اولاً) در ولایات از حاکم دوائر دفترخانه او و اداره
ولایتی یا دفتر خانه آن و ادارات نظده شهری.
(ثانیاً) در بلوک از نایب الحکومه و اداره بلوکی
و اداره نظده بلوکی.
(ثالثاً) در دهات از کدخدایان.

تیسره - قوانین و نظامنامه های شعب وزارتخانه
ها در ولایات علیحده مرتب و مدون است اصول
و فصول قوانین این نظامنامه راجعه به تشکیل و ترتیب
دوائر حکومتی ولایات و بلوکات و قراء و روابط
آن دوائر با دوائر مرکزی و محلی است.

فصل دوم

در تشکیل ولایات (اول-قواعد عمومی)

مادسه - فرمانفرمایان و حکام بموجب فرمان
اعلیحضرت همایونی و تصویب وزارت داخله بسمت
حکومت منصوب و از حکومت معاف می شوند.

فصل اول
در تقسیم مملکت و تحدید حدود
دوائر محلیه

مادسه - مملکت معروضه ایران برای تسهیل
امور سیاسی بایالات و ولایات منقسم میشود.

مادسه - ایالت قسمتی از مملکت است که
دارای حکومت مرکزی ولایات حاکم نشین جزء
است و فعلاً منحصراً چهار ایالت است (آذربایجان)
(کرمان و بلوچستان) (فارس) (خراسان).

مادسه - ولایات قسمتی از مملکت است که
دارای یک شهر حاکم نشین و توابع باشد اهم از
اینکه حکومت آن تابع پایتخت یا تابع مرکز
ایالتی باشد.

مادسه - در ایالات و ولایات و بلوکات برای
ترتیب و تنظیم کلیه امور علاوه بر انجمن ایالتی و
ولایتی و بلدی که مطابق نظامنامه انجمنهای مذکوره
تکالیفشان معین است دوائری تشکیل میشود که
بدوائر محلیه موسوم خواهد بود (در مقابل دوائر
مرکزی که عبارت از وزارتخانه است) این دوائر
از حیث وظایف و وسعت قلمرو و حدود اختیارات
از یکدیگر متمایزند چنانکه از حیث وظایف
کلیه منقسم می شوند بدوائر اداره و عدلیه و از
حیث قلمرو بدوائر ایالتی و ولایتی و بلوکی و از
حیث اختیارات بدوائر تابعه و متبوعه چنانکه بلوک
در اختیارات تابع اداره ولایات است و قریه تابع
اداره بلوک.

مادسه - اختیارات دوائر محلیه کلیه از این قرار است:
(اولاً) عزل و نصب اشخاصیکه تعیین آنها
بموجب قوانین بدوائر مزبوره واکدار شده است.
(ثانیاً) نظارت و تفتیش اعمال شعبات جزء.
(ثالثاً) حل و تسویه امور راجعه بآنها و اقدام
در اجراء قوانین.
(رابعاً) واسطه بودن در امور مابین دوائر
تابعه و متبوعه.

مادسه - دوائر اداره نیز به درقسم متقسم
می شود اولاً دوائر حکومتی ثانیاً شعب وزارتخانه
ها که قانوناً در ولایات تشکیل شده. دوائر حکومتی
عبارت است:
(اولاً) در ولایات از حاکم دوائر دفترخانه او و اداره
ولایتی یا دفتر خانه آن و ادارات نظده شهری.
(ثانیاً) در بلوک از نایب الحکومه و اداره بلوکی
و اداره نظده بلوکی.
(ثالثاً) در دهات از کدخدایان.

تیسره - قوانین و نظامنامه های شعب وزارتخانه
ها در ولایات علیحده مرتب و مدون است اصول
و فصول قوانین این نظامنامه راجعه به تشکیل و ترتیب
دوائر حکومتی ولایات و بلوکات و قراء و روابط
آن دوائر با دوائر مرکزی و محلی است.

فصل دوم

در تشکیل ولایات (اول-قواعد عمومی)

مادسه - فرمانفرمایان و حکام بموجب فرمان
اعلیحضرت همایونی و تصویب وزارت داخله بسمت
حکومت منصوب و از حکومت معاف می شوند.

قائم مقام حاکم واقع شود یکی از روسای شعب
وزارتخانه از قبیل کارگذاری یا اداره مالیه یا غیره
به موجب خدمت و تحقیق لیاقت کارهای ولایتی را
موفقاً موافق قوانین دستورالعملهائیکه برای ولایات
وضع شده اداره خواهد کرد.

مادسه - هرگاه حاکم از حدود ولایات خارج
نشود و قریب او فقط از کرسی ولایات برای بلوک
گردشی یا انجام یکی از تکالیف ماموریتی او باشد
غائب محسوب نتواند شد و حل عقد امور با خود
حاکم خواهد بود خاصه اموری که بشخص حاکم
معول است در این صورت اگر برای قائم مقام حاکم
در تسویه امری اشتباهی حاصل شود یا با اعضای
اداره ولایتی موافقت حاصل ننماید آن امر را موقوف
بمراجعت حاکم خواهد کرد و چنانچه غیبت حاکم
از شهر متناهی باشد مطلب را بحاکم رابرت
خواهند نمود.

تیسره - در مورد ماده ۱۳ قانون شخصی
که در قیاب حاکم متصدی امر حکومت است کافه
ها را مسئولان مدیری امضاء میکنند و در مورد ماده
۱۳ بسمت نیابت.

دویم - در وظایف حکام بطور عمومی

مادسه - چون از طرف دولت امور ولایت
بمهد کفایت و صداقت حاکم که رئیس ولایات است
معول شده حاکم باید پیش از همه در حفظ منافع
مصلح دولت و ملت و اجرای قوانین و نظام نامه
و دستورالعمل های ادارات متبوعه و قرارداد های
انجمن های ولایتی و بلدی بکوشد و فواید مملکت
مناقص اهالی را در نظر داشته باشد و احتیاجات آنها
را بشهد و با اختیاراتی که بحکم داده شده امنیت
و رفاه قاطبه اهالی را فراهم آورد و قوانین و قواعدی
که برای نظام آسایش عمومی ایجاد شده است به
موقع اجرا گذارده و همچنان برهد. حاکم است
که در تهیه اسباب حفظالصحه و قوت و رزاق و آذوقه
در ولایات بکوشد و ناظر اجرای کلیه قوانین و
دستورالعمل های راجعه بادارات محلیه که در قلمرو
ولایت تأسیس شده باشد.

مادسه - چون حاکم نماینده دولت است در
ولایت و نظارت تمام امور کشوری بعهده او تعلق
میگیرد لهذا حق دارد که بی مقدمه بتمام دوائر کشوری
سرکشی نماید حدود این حق حکام بعضاً در این
قوانین مقید و بعضاً در نظامنامه های راجعه بشعبات
وزارتخانه مندرج است.

مادسه - حکام باید در امر انتخابات و کلاه
دارا لشورای ملی و منتخبین انجمن های ایالتی و
ولایتی و بلدی نهایت جد و جهد را منظور دارند و
ناظر باشند که انتخابات مذکوره مطابق نظامنامه
انتخابات از روی کمال صحت بعمل آید و در صورت
تجدید انتخابات آوازم سهولت و سرعت آن را بعمل
آورند و در موردیکه یکی از و کلاه یا منتخبین از
سبب عضویت منقصل شود یا فوت کند پس از اطلاع
فوراً امر بتجدید عضو دیگری بجای او نمایند.

مادسه - چون حکام ناظر نظم و ترتیبند
محتاجند بپروا شکایات متظلمین نظر کنند اگر امور
آنها در جایی برخلاف قوانین موضوعه معطل و
موقوف مانده باشد در سرعت آن اقدام نمایند و کار
صاحب منصبان و مستخدمین ادارات محلیه را در صورت
نقض قوانین موضوعه و یا ارتکاب آنها با اعمال شنیعه

و جنحه و جنایات موافق قوانین به محاکم عدلیه رجوع
نمایند و در مواقع لازمه توجه ادارات متبوعه آنها
را با کمال و اتمام عمل آنها معطوف دارند و کارسیدگی
لازم بعمل آید ولی خود حاکم وجهاً من الوجوه
نمی تواند شخصاً معاکه نماید و در معاکه طرف
واقع شود.

مادسه - حاکم باید بیوسه درصدها بادی
ولایت و رفاهیت اهالی بوده و چنانچه اقداماتی
لازم شود که خارج از تکالیف او باشد اگر جزء
وظایف انجمن های ولایتی و بلدی است بآنها اطلاع
دهد و الا بادارات متبوعه راپورت کند و کلیه راپورت
های صحیح از اقدامات خود و احتیاجات اهالی و
وضع امور ولایتی بوزارتخانه های لازمه بفرستد.

مادسه - حکام مکلفند که مواظبت تامه را
در اعلان و انتشار قوانینی که وضع شده و اعلام نامه
و دستورالعمل های رؤساء واحکام ادارات متبوعه و
قیود در صورتیکه اطلاع قاطبه اهالی از مفاد آنها
لازم است بعمل آورند.

مادسه - هرگاه حکام مشاهده نمایند که
خلاف قوانین موجوده اقدامی می شود باید بلا تأمل
مانع آن اقدام شده بموجب قوانین درصدد سیاست
و تنبیه مقصرین برآیند و کلیه باید مراقبت نمایند
که ارباب ولایتی و ادارات تابعه در جریان قانونی تحت
نظم و ترتیب باشد و هر اداره امور معول به خود را انجام دهند

مادسه - حکام حق دارند که در موارد
فوق العاده و یا دروقتی که امر مهمی مورد مذاکره
باشد مجلسی در تحت ریاست خود از روسای کلیه
دوائر محلیه تشکیل دهند در این مواقع حکام صورت
مجلسی درای آنها بوزارتخانه که مرجع آن کار است
میفرستند و در صورت لزوم کسب تکلیف مینمایند
این نوع مجالس را نمیتوان بدون جهة تشکیل کرد
فقط وقتی صورت لزوم خواهد یافت که اشتباه و
تردیدی در معنی قانون و یا اشکال در امر مهمی روی
دهد و اطلاع وزارتخانه ها از اشتباه و اشکالی که
پیش آمده لازم باشد (رجوع بماده ۱۴۱) شود.

مادسه - چنانچه بداره ولایتی از دوائر
جزء و تابع آن اخبار شود که شک و شبهه در موقع
اجرای قانونی حاصل شده و یا اشکالی در اجرای
احکام پیش آمده حاکم مکلف است مراقبت نماید که
موافق ترتیبی که در ماده ۱۵۸ مذکور است این
نوع امور فوراً در اداره ولایتی مطرح مذاکره
شود هرگاه اداره ولایتی نتواند توضیحات لازم را
بدهد و خودش هم تردید یا اشتباهی در معنی قانون
حاصل نماید باید حاکم یا رای اداره ولایتی را
بوزارتخانه لازمه فرستاده توضیحات و رفع اشکال
را بخواهد و یا در صورتی اهمیت مسئله مجلسی را
که در ماده (۱۴۷) مذکور است منعقد داشته و
موافق مدلول آن ماده رفتار کند.

مادسه - چون حکام مسئول نیل بود امور
قلمرو خود هستند باید مواظب باشند که انجمنهای
ولایتی و بلدی از حدود وظایف خود خارج نشوند
و همچنین کمال مراقبت را در صحت انتخابات مستخدمین
که تعیینشان بعهده حکام واکدار شده داشته باشند
و اطلاعات لازمه را قبل از وقت در باب خدمت سابق
اشخاصیکه میخواهند مستخدم شوند و نیز در باب
اخلاق و رفتار و کردار آنها تحصیل نمایند و کلیه

مادسه - حکام باید مواظبت مخصوصی
در باره تبعه خارجه که مقیم ولایتی هستند با آن
ولایت عبور نمایند نداشته باشند و در امور تجارتنی
و سایر اموریکه مشرب بحال دولت و ملت نیست
موافق قوانین موضوعه و عهد نامه های حمایت لازم را
در موارد مقتضی از آنها بنمایند که از امنیت و
رفاهیت عمومی متع باشد و نیز باید مراقبت
نمایند که تبعه خارجه همیشه بتوسط
اداره نظمه رسیدگی شود که مجهول الحال نباشند

مراقبت کنند که اشخاصی که داوطلب استخدام
هستند مسیوق با ارتکاب جنحه و جنایات و قیامت نبوده
دارای اخلاق پسندیده و لایق کاری که بآنها رجوع
میشود باشند.

مادسه - چنانچه دوائر اداره محلیه بخواهند
بموجب اختیاراتی که بآنها داده شده مستخدمین
جدیدی معین کنند یا مستخدمین سابق را بشامل
جدیدی برگمارند یا از جای بجای دیگری مأمور
نمایند حکام میتوانند در مورد عدم لیاقت مستخدمین
مزبوره مراتب را بادارات مرکزی اطلاع دهند.

مادسه - حکام برای تشویق مستخدمین
و اجزای لایق قابل خود میتوانند بر طبق قوانین
بآنها رتبه و انعام بدهند و یا استعفا را ترفیع
رتبه و اعطای منصب و امتیاز ازدولت نمایند و مکلفند
که قوانین راجعه بخدمت دولتی و ترفیع رتبه و اعطای
مناسب و امتیازات را صحیحاً بموقع اجرا گذارند

مادسه - کلیه مستدعیات ادارات محلیه در
ترفیع رتبه و اعطای مناصب و امتیازات در باره
مستخدمین جزء باید بتوسط حاکم بوزارتخانه لازم
تقدیم شود ولی صاحب منصبان و مستخدمین ادارات
عدلیه و تفتیش از این قاعده مستثنی خواهند بود.

مادسه - حکام باید مواظب باشند که
مرخصی موقتی ارباب مناصب و مستخدمین ادارات
و اجزای دفترخانه ها و انفصال آنها از خدمت موافق
قواعدی باشد که ایجاد شده و بتوسط اشخاصی باشد
که حق اینگونه اقدامات را دارند و هرگاه حکام
مشاهده کنند که مستخدمین فوق العاده غایب میشوند
اختلالات لازمه را در این باب بآنها بنمایند و اگر
بند و نصیحت آنها اثری نبخشید و وضع و حال این نوع
مستخدمین طوری باشد که در سر خدمت مرتباً نتوانند
حاضر شوند باید حکام بمرکز متبوعه اطلاع دهند

مادسه - حاکم مواظبت مخصوصی خواهد
داشت که در حدود ولایتیکه بر ریاست او معول شده
هیچگونه اغتشاش و بی نظمی اتفاق نیفتند مخصوصاً
مرقب افعال و اعمال صاحب منصبان و مستخدمین
جز و حکومت خواهد بود و هرگاه از یکی از ارباب
مناصب و مستخدمین جز و آشکارا مسامحه یا سوء رفتار
یا اعمال شنیعه سرزند و یا آنکه از اختیاراتیکه
بآنها داده شده تجاوز نموده باشند حاکم بتوسط
اداره ولایتی بعد از بند و نصیحت امر بمواظبت
تنبیه و سیاست آنها خواهد کرد.

مادسه - حدود مواظبت و سیاست در این موارد از قرار
تفصیل است (۱) توییح و ملامت (۲) کسر گذاشتن
مقرری و مواجب (۳) تنزل دادن از شغل اعلی به
اسفل (۴) انفصال مقصر از شغلی که دارنده

تیسره - کسر مواجب و مقرری حدی دارد
که نباید از آن تجاوز نماید و آن کس که مواجب
یا مقرری سابقه اشخاص مقصر است.
مادسه - حکام حق انفصال از شغل و کسر
گذاشتن از مقرری یا مواجب مقصر و تنزل دادن
از شغل اعلی باسفل را فقط نسبت بصاحب منصبان
و مستخدمینی دارد که تعیین آنها بموجب قوانین
باختیار حاکم معول شده و هرگاه اجرای سیاست
مزبوره در باره صاحب منصبانی لازم شود که از
وزارتخانه و مقامات عالی معین شده اند حاکم مراتب
را با کلیه اطلاعات و توضیحات بوزارت یا مقامات
لازمه خواهد فرستاد (رجوع بماده ۳۹۴)

مادسه - هرگاه تقصیر مقصر بقدری اهمیت
داشته که اجرای سیاست مذکوره در ماده (۳۴)
کافی نباشد بعد از تحقیقات لازمه در اداره ولایتی کار
این نوع مقصرین بمسئله عدلیه رجوع خواهد شد
(رجوع بماده ۳۹۳)

مادسه - هرگاه حاکم مسامحه یا تقصیرات
جزئی در خدمات مرجعه از طرف مستخدمین بلوکی
و دهات مشاهده کند حق دارد که موافق ماده ۲۴
آنها را تنبیه و سیاست نماید اما در باب مباشرت
حاکم حق دارد فقط موقوفه او را از شغل خودش
انفصال داده بداره بلوکی تفصیل تقصیر او را اطلاع
بدهد که اداره مزبوره با اداره ولایتی در این باب
مذاکره کرده بامباشر رابکنی از شغل خودش خلع
نمایند و بیا به حکم عدلیه بفرستند.

مادسه - چون حاکم نماینده دولت است در
ولایت تمام صاحب منصبان و مستخدمین ولایتی بآنها
در اداره حکومت وجه اشخاصی که در سایر دوائر

محلیه خدمت مینمایند خواه در تحت ریاست حاکم
باشند خواه نباشند باید قطع نظر از رتبه و منصب
و قدمت خدمت و غیره نسبت به حاکم احترامات لازمه
را بعمل آورند و هرگاه حاکم آنها را برای مذاکره
در امری احضار نماید حاضر شوند.

مادسه - حدود حقوق و تکالیف حکام را مست
آنها معین و مشخص میکند یعنی چون حکام آلات
اجرائیه اند بهیچوجه حق ندارند قانون یا قرائد جدیدی
بگذرانند یا مالیات و عوارض جدیدی وضع نمایند و
یا در احکام معاکه عدلیه تغییر بدهند و یا بالاخره
از اجرای قوانین موضوعه خودداری کنند.

مادسه - حکام باید سعی نمایند که همیشه
اطلاعات صحیحه کافیه از وضع ولایتی که قلمرو
مأموریت آنهاست داشته باشند یعنی از عدم نفوس
روست خاک ولایت و ثروت طبیعی آن و مقدار زراعت
ها و چمنها و جنگلها و از چگونگی شغل و حرفت
و صنایع معادن و تجارت ولایتی و وضع مساجد
و آبشیر خیریه و عمارات عتیقه و دارالامساکین
و مرخصیها و از انتشار مرف و اخلاق و عادات اهالی و عده
جنحه و جنایاتیکه اتفاق می افتد و کلیه اطلاعاتی که
اوضاع و احوال ولایات و اهالی آنها نشان میدهد

مادسه - برای جمع آوری این اطلاعات
در هر ولایتی در تحت ریاست حاکم هیئتی تشکیل
میشود موسوم به هیئت احصائیه (استاتستیک) حاکم
باید مراقبت نماید که احصائیه مزبوره مرتباً کار
نمایند.

مادسه - حکام باید مواظبت مخصوصی
در باره تبعه خارجه که مقیم ولایتی هستند با آن
ولایت عبور نمایند نداشته باشند و در امور تجارتنی
و سایر اموریکه مشرب بحال دولت و ملت نیست
موافق قوانین موضوعه و عهد نامه های حمایت لازم را
در موارد مقتضی از آنها بنمایند که از امنیت و
رفاهیت عمومی متع باشد و نیز باید مراقبت
نمایند که تبعه خارجه همیشه بتوسط
اداره نظمه رسیدگی شود که مجهول الحال نباشند